

Cartes de Miquel Batllori sobre l'Epistolari català dels Borja*

JOAN REQUESENS I PIQUER

PRESENTACIÓ

Arran de l'edició de l'*Epistolari català dels Borja*,¹ obra inacabada de l'historiador jesuïta Miquel Batllori, no solament s'hagué de fer una revisió dels materials per ell aplegats, sinó també de les cartes per ell rebudes, o les enviades, que s'hi relacionen. D'aquestes, ja en donàrem una primera llista i els retalls pertinents a l'hora d'explicar l'origen del llibre i el camí fet fins a la impremta en la Introducció general.

Ara sembla idea oportuna fer la publicació d'aquest epistolari entorn de l'epistolari borgia. S'enriqueix amb set noves cartes i s'ofereix íntegre en tots i cadascun dels extrems que es refereixen a la qüestió borgiana. Amb aquesta decisió, només hem eliminat els fragments que res no tenen a veure-hi, si bé en donem una petita referència.

Una de les set cartes que amplien la llista inicial és la que correspon al 26 de gener de l'any 1976 i ara, de bon començament, val la pena dedicar-hi un poc d'atenció. En ella trobem les següents paraules:

Vinc als meus treballs borgians. Han tingut dos entrebancs seriosos. El primer ha estat la publicació de l'"Arxiu Vidal i Barraquer".² Quan em fou proposat, vaig dubtar molt si devia acceptar o no, tenint tant de fil al teler. Però, al final, m'hi vaig abellir, per motius d'ètica personal i col·lectiva, que vostè pot comprendre.

Des de la primera carta que tenim de J. M. de Casacuberta en la qual ja és ben explícit el tema de l'epistolari borgia en el programa de treball del pare Batllori, escrita el 4 de febrer de 1951, fins a aquesta del 1976, han passat vint-i-cinc anys. Per les moltes vegades que n'havien parlat i per tant de temps escolat, és normal la frase inicial i el doble motiu entrebancador sobre els quals, però, no prestarem atenció, sinó a la raó de fons. El volum inicial de publicació de l'arxiu del cardenal Vidal i Barraquer va aparèixer el 1971 i era una feina que el pare Batllori empenyia endavant principalment els mesos d'estiu a Montserrat i en alguna altra setmana durant l'any escadusserament. De bon principi, ell i l'editor prenién consciència del gruix del treball i d'aquí la reticència

* Enviat: 13 de juny de 2018. Acceptat: 30 de juny de 2018.

¹ *Epistolari català dels Borja*, a cura de Miquel Batllori (+), Joan Requesens i Maria Toldrà, València: Institut Internacional d'Estudis Borgians; Edicions Tres i Quatre, 2017 (Biblioteca Borja, núm. 7).

² Francesc VIDAL I BARRAQUER, *Església i Estat durant la Segona República Espanyola 1931-1936: textos en la llengua original*, 10 vol., edició a cura de M. Batllori i V. M. Arbeloa, Montserrat: PAM, 1971-1991.

inicial que, tanmateix, ell bandejà per “motius d’ètica personal i col·lectiva, que vostè pot comprendre”. Aquí rau una de les claus de la personalitat del pare Batllori en la qual, amagada en un racó del seu passat, hi restava una feta vella de molts anys com un corcò. M’ho imagino, ho esmento i, si algú pot rectificar-ho o confirmar-ho, millor. Si l’encàrrec el veia sota motius d’ètica personal i col·lectiva podria ser que l’aparellés, inconscientment tal volta, a la situació col·lectiva i personal situable un o dos anys abans del 1944 o 1945.

El jesuïta Alfons Thió, resident a Barcelona, es preguntava en aquells dies de la persecució [1936-1939]: “¿Rechazan a los ministros por causa de Jesús, o rechazan a Jesús a causa de sus ministros? La primera hipótesis es muy halagadora, pero la segunda es también posible, y en rechazarla de plano, ¿no habrá nada de fariseísmo?” I meditava Thió les paraules del cap d’una patrulla de control que, en registrar la casa on ell era, havia dit, tot mirant un Sant Crist: “¡Tan bueno como eras tú, y tan malos como son los que te siguen!” [...] La citació anterior prové de *Los jesuitas en el Levante rojo*, llibre de postguerra que Miquel Batllori fou obligat a escriure per ordre del seu provincial, però que Batllori es negà a signar com autor.³

Així ho explica el professor Albert Balcells i, en efecte, la història d’aquest llibre editat anònimament a la impremta de la ja vella revista *Iberia. El progreso de las ciencias y sus aplicaciones* –fundada a l’Observatori de l’Ebre, a Roquetes, pels jesuïtes el 1914–, amb el títol exacte *Los jesuitas en el Levante rojo: Cataluña y Valencia, 1936-1939*, la conta ell mateix amb anècdota graciosa inclosa. “El superior provincial dels jesuïtes d’Aragó em va demanar de fer un llibre que recollís els testimoniats dels jesuïtes que s’havien trobat a Catalunya i al País Valencià, i que, en part, ja s’havien publicat en el butlletí intern de la província d’Aragó de la Companyia. Vaig excusar-me de fer-ho, al·legant que aquells relats no constituïen un material històric del tot fiable. Tot amb tot, davant l’imperatiu, vaig accedir a fer-ho, sense posar el meu nom al llibre. Va sortir com a anònim; simplement, al final del pròleg, hi vaig posar les inicials ‘E. A., s. j.’. Resulta, però, que E. A. eren, justament, les inicials del secretari del provincial que m’havia ordenat de fer el llibre, i, per això, entre els jesuïtes es deia que era obra d’aquell secretari. El pare provincial, durant la seva visita al col·legi de Palma de Mallorca, em va cridar, i em va amonestar pel que havia fet. Jo vaig respondre-li: *Me extraña que Vuestra Reverencia no sepa que, al final de un prólogo, las iniciales ‘E. A.’ significan, simplemente, ‘El Autor’*”.⁴

El superior va manar i ell obeí, però hi oposà l’anonimat. Ara, passats tants anys, se li ofereix treure a la llum els arxius del cardenal Vidal i Barraquer. Aquell cardenal que feu mans i mànigues com a jurista que era i com a cristià convençut i bisbe responsable, perquè tothom pugui corroborar el títol més noble que la història li ha donat, amb el ressò d’una de les benaurances evangèliques: el Cardenal de la Pau, mort a l’exili el 1943. “Si vaig acceptar l’oferiment que em féu l’abat de Montserrat, Cassià-M. Just, de preparar l’edició de l’Arxiu Vidal i Barraquer, a proposta dels nebots del cardenal,

³ Albert BALCELLS, *Secularització i confessionalitat. Un recorregut per l’anticlericalisme a la Catalunya contemporània*, Barcelona: Fundació Joan Maragall; Editorial Claret, 2018, p. 42.

⁴ Miquel BATLLORI, *Obra completa* [a partir d’aquí OC] XIX, p. 80.

fou per una mena d'obligació de consciència"; i en una altra pàgina dels seus records: "No m'hi vaig poder negar per imperatiu de consciència com a català, com a catòlic i també com a jesuïta, atesa la simpatia que sempre ens havia manifestat 'el senyor Cardenal', com deien llavors".⁵ Aquestes confessions fetes l'any 2000 corroboren les epistolars de 1976. N'hi ha encara una altra d'un any de l'entremig i que il·lumina amb un nou i important aspecte l'edició de l'arxiu del cardenal. En una carta tramesa des de Roma el 5 de juny de 1983 a l'amic Lluís Cerveró, Batllori li fa saber com d'ocupat està en aquest treball i ha pensat de portar-li personalment o a través d'altri tot el material aplegat per ell entorn de la genealogia dels Borja, sense cobrar-li les despeses fetes, "para que usted buscase otro colaborador que pudiese preparar su obra para la imprenta sin contar ya conmigo". Ell no pot ajudar-lo perquè ha hagut de reprendre la direcció de la revista d'història de la Companyia com a primer entrebanc i com a segon: "que mi intervención inmediata en la edición del 'Arxiu Vidal i Barraquer' me fue pedida per la Secretaría de Estado de la Santa Sede cuando se enteraron de que los familiares del cardenal habían decidido publicarlo enseguida. Ambas cosas me impidieron continuar en mi colaboración con el ritmo tenso que había tomado en 1971".⁶ De totes totes, aquesta dada, encara que única, s'ha de sumar a les altres raons fins ara conegudes que aportava el pare Batllori. És la més política, i fàcil de comprendre l'interès del Vaticà per un retall d'història on apareix la seva posició enfront del govern espanyol d'aquells anys. No és material de segones el que treu a llum els esforços d'un cardenal que hagué de morir exiliat d'un estat que gallejava de ser el més catòlic. Tot i que Batllori no precisa quan el Vaticà prengué part en l'afer ni en quins termes exactes, cal suposar que fou des de bona hora, si no ho va ser des de la primera. Aleshores era papa Pau VI, el qui com a Giovanni Battista Montini treballava a la Secretaria d'Estat del Vaticà des de 1922, mà dreta de qui n'era el secretari des del 1930, el cardenal Eugenio Pacelli que esdevingué Pius XII el març de 1939 –Montini continuà a la Secretaria fins el 1954. No em sembla foraviada l'afirmació: l'interès vaticà per l'arxiu del cardenal català venia del cim més alt.⁷ A part d'aquest punt polític, deduir un lligam possible entre aquell llibre de la postguerra i els volums de l'arxiu del cardenal és discutible, ho reconec. Hi veig, això sí, la probitat de l'historiador i la dignitat d'un català. Una manera de treballar la història i de ser ciutadà que, *mutatis mutandis*, també s'arracona a la bescara dels seus treballs borgians. Aquests són els dos tirats mestres de la seva personalitat a la qual, de més a més, s'hi ha de sumar un tercer, l'eclesiàstic. L'apunta ell mateix en la segona volta que a les memòries recorda haver acceptat l'edició de l'arxiu del cardenal "com a català, com a catòlic i també com a jesuïta". Entenguem-ho. Com a membre de l'estament clerical a l'Església catòlica, amb un Pau VI al papat i un règim franquista ja proper als seus darrers dies, l'oportunitat, diguem-ne, documental dels anys trenta era indiscutible. Una nova etapa política s'acostava i la veritat històrica havia de pesar-hi, a Espanya i a la Catalunya d'on el seu primat com a arquebisbe de Tarragona havia estat expulsat pels vencedors del 1939. Batllori entomava la responsabilitat, tot i haver d'arraconar altres il·lusions d'historiador.

⁵ OC, XIX, p. 66 i 172.

⁶ Veg., *infra*, la nota 9.

⁷ Una nota per reforçar l'afirmació: "amb monsenyor Montini, quan era arquebisbe de Milà, i no encara Pau VI, vaig tenir l'oportunitat d'estar-hi una hora llarga, quan anà a Venècia, invitat pel patriarca a unes sessions pastorals" (OC, XIX, p. 130); una trobada difícilment oblidable com ho testimonien la majoria dels qui en tingueren una, encara que sola, amb el pare Batllori.

Reulem en el temps. El fet de ser destinat a Roma el 1947 li obria noves possibilitats d'estudi. Ell mateix conta que “de retorn d'un llarg viatge interamericà, que va durar poc menys d'un any, del juliol de 1949 al juny de 1950, vaig començar a interessar-me per la família Borja, i en particular pel seu epistolari en llengua catalana”, i que després d'un tempteig a l'Arxiu Secret Vaticà –ja no secret–, “vaig posar-me a investigar sobre aquesta família a l'Arxiu Capitular de València”.⁸ Fou, doncs, a principis dels anys 50 que en aquest arxiu conegué Lluís Cerveró i Gomis, aleshores concentrat en l'arreglada de documents borgians. Allà dins es conegueren i un dia “m'invità a anar a visitar-lo a casa seva, prop del mercat vell. Vaig anar-hi, i vaig restar esborronat de veure tants i tants documents borgians i valencians”; a partir d'aquell dia “l'ajuda fou mútua”.⁹ Posat a la feina, i com tots els investigadors d'antics papers confessen, un cap de fil en porta a un altre del gran cabdell que a trossos és escampat per altres arxius. D'aquest fet, el lector trobarà cartes d'anada i de vinguda referides, o bé adreçades directament, a biblioteques i arxius, i fins una carta rebuda del Museu Nacional de Arqueologia de Madrid (carta 29), a més a més de les recerques personal o per persona interposada, de les quals no hi ha correspondència, però en dona fe ell mateix en una carta a J. M. de Casacuberta (carta 8), sense ser-hi esmentats tots els centres consultats; sí que ja gairebé hi són tots en la carta 24 del maig de 1955. Resumidament, un “treball d'investigació històrica s'inicia sempre amb una tasca de recerca de caràcter arxivístic i bibliogràfic, que és a la base de qualsevol elucubració posterior”.¹⁰ Un principi rector, aquest, que també formà part de l'allargament temporal, com ho exposa a J. M. de Casacuberta, per exemple, en carta de finals del 1965 (carta 39), i més explícitament en una del gener de 1976: “La dificultat principal per lliurar a la impremta els tres primers volums de l'Epistolari –que resta sempre compromès per a ‘Els nostres clàssics’– és que hi surten tot de noms de personatges borgians i paraborgians, que només la Genealogia comentada dels Borja, per Lluís Cerveró, ha vingut a aclarir. Cal, doncs, enllestir abans aquest gros volum” (carta 41). D'aquesta necessitat en són fefaents mostres les dues cartes amb dades de la família Borja que L. Cerveró envià al pare Batllori aquest mateix any de 1976, publicades per Luis Pablo Martínez.¹¹

En el paràgraf precedent s'ha recordat la paraula del mateix pare Batllori que remuntava el treball en l'epistolari català dels Borja a la seva tornada del viatge a Amèrica el 1950. Un record manifestat molt al final de la seva vida. Tanmateix, l'inici d'aquesta recerca fou conegut aquell mateix 1950 o, si més no, en tingueren coneixement els lectors d'una notícia que no passà desapercebuda a J. M. de Casacuberta i que és la primera que consta en aquest cartei, la carta núm. 2: “En un número de la publicació d'informació bibliogràfica ‘Glorieta’, N'Almela i Vives fa referència al propòsit de vostè

⁸ OC, XIX, p. 548.

⁹ *Ibidem*. Val a dir, encara que sigui en nota i llarga, que entre la correspondència entre ells dos, cap carta es refereix a les catalanes dels Borja. Tota la correspondència gira a l'entorn de la genealogia de la família. A la capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL hi ha una camisa dedicada a L. Cerveró. S'hi apleguen quatre cartes autògrafes, menys una, de L. Cerveró al pare Batllori, i a l'enrevés, nou gràcies a la còpia que en feia en escriure a màquina amb doble full i paper carbó. Les dates abracen el període que va de l'1 de novembre de 1963 al 5 de juny de 1983. Una correspondència, per cert, sempre en llengua castellana.

¹⁰ *Ibidem*, p. 177.

¹¹ Vegeu-les a: Luis Pablo MARTÍNEZ, “Lluís Cerveró, Miquel Batllori i la renovació de la historiografia sobre els Borja des dels arxius valencians”, *Revista Borja. Revista de l'IEB*, 2 (2008-2009) [*Actes del II Simposi Internacional sobre els Borja*], p. 135-138 <<https://www.elsborja.cat/revista-borja/lluís-cervero-miquel-batllore-i-la-renovacio-de-la-historiografia-sobre-els-borja-des-dels-arxius-valencians/>>.

de publicar la correspondència catalana dels Borges”. L’hemeroteca en guarda el testimoni:

Procedente de Norteamérica y en dirección a Mallorca estuvo en Valencia el ilustre investigador P. Miguel Batllori S. J. Como siempre, se halla dedicado a importantes empresas histórico-literarias. Como más interesantes para nosotros, mencionamos que ha encontrado nuevas obras de Román [sic] de Vilanova, el célebre médico valenciano, así como sermones desconocidos de San Vicente Ferrer. El P. Batllori prepara, además, una interesantísima colección de textos en valenciano –cartas y testamentos principalmente– de los Borjas más famosos, desde Calixto III a San Francisco, que a parte del interés intrínseco, demostrarán que aquellas grandes figuras de la historia universal usaban corrientemente su lengua materna (“Glorieta”, páginas volantes de *Valencia Atracción*, Año XXV (2ª época), Núm. 185, Junio 1950).

Aquest és el text redactat per Francesc Almela i Vives.¹² Aquesta va ser la primera notificació pública del treball borgià.

Si la carta núm. 2 ens ha portat, podem dir, a l’origen d’aquesta col·lecció, altres n’hi ha de prou sorprenents com la núm. 6 de Josep Palau i Fabre i les que amb ella es relacionen. Hi confessa que està al corrent de la futura edició de l’epistolari borgià i lògicament ens hem de preguntar: per quina font? Els historiadors la cercaran. I posats a sorprendre’ns amb la varietat de personatges que apareixen, no cal fer-ne la llista i deixar per al lector la impensada estranyesa de trobar-los. Val a dir, tanmateix, que ben podria ser que algun altre més o menys il·lustre no hi fos per imperícia en la recerca. És a dir, l’experiència m’ha ensenyat que en el món de rebuscar documentació històrica mai no és arribada l’hora en què pots lligar el sac; sempre hi ha, i moltes vegades hi és, aquell paper, en aquest cas aquella carta, que ha restat invisible als ulls entremig de molts centenars, sí, centenars de cartes a l’arxiu del pare Batllori. Per a la meua badada, indulgència, si la bona fe vol atorgar-me-la; per al millor percaçament d’un altre, la cordial enhorabona.

L’edició segueix les pautes següents. En primer lloc s’indica el número assignat a cada carta. A sota la data, cronològicament ordenada per any, mes i dia seguit dels noms de l’emissor i el receptor, més algun aspecte important com pot ser-ho el fet de ser un text autògraf o una còpia amb màquina d’escriure, etc. A continuació s’indica on es troba l’original (en la major part dels casos, al fons Batllori de l’AHSIC, excepte la carta 37, de la Biblioteca de Catalunya). Després, ja, el text que, si no es dona complet, porta intercalat i entre claudàtors la informació del fragment no copiat. Les notes d’acompanyament no pretenen altra funció que aquesta, ajudar el lector a la comprensió de personatges, de dades i altres punts d’interès. No hi són, però, totes les possibles.

Per cloure aquesta presentació resta encara la part no sols de rúbrica, així podríem dir-ho encara que la tinta segueixi essent negra, sinó la constatació de com s’ha fet aquest treball. Si el signa un i a ell cal atribuir –i els assumeix– tots els errors, és per l’ajuda d’altres que ha arribat a l’estampa. Gràcies, doncs, en primer lloc, al pare Francesc Casanovas, actual director de l’Arxiu de la Companyia de Jesús de Catalunya, per les facilitats que ens ha donades. Gràcies, en segon lloc i no pas amb menys intensitat, a

¹² Vegeu les notes a l’edició de la carta 2.

qui també hi ha dedicat hores de treball i l'ajuda exacta i valuosa des del primer dia fins a la impressió, Maria Toldrà. També als qui amb discreció, un dia i un altre, m'han animat en aquesta feina. A tothom, repeteixo, gràcies.

EL CORPUS EPISTOLAR

Sigles

AHSI = *Archivum Historicum Societatis Iesu*

AHSIC = *Archivum Historicum Societatis Iesu Cathalauniae*

BAV = *Biblioteca Apostolica Vaticana*

CG = *Correspondència General*

CID = *Correspondència. Institucions diverses*

CNI = *Correspondència no identificable*

ENC = *Els Nostres Clàssics, col·lecció de l'editorial Barcino*

OC = Miquel BATLLORI, *Obra completa*, 20 vol., a cura d'Eulàlia Duran i Josep Solervicens, València: Edicions Tres i Quatre, 1993-2004.

1950

1

1950, octubre, 22: de Batllori a Casacuberta (fotocòpia de la còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Roma 22 octubre 1950

Sr. J. M. de Casacuberta
Barcelona

[*Exposa que després d'estar a Nàpols i a París, finalment és a Roma. Li comenta què hi ha de les obres d'Arnau de Vilanova a la BAV, dos textos de la qual són al seu segon volum,¹³ etc.*]

Acaba de sortir a la universitat catòlica de Milà un volumet importantíssim de Soranzo sobre el nostre Alexandre VI, molt favorable.¹⁴

¹³ Es refereix a l'obra d'ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, II: *Escrits Mèdics*, a cura de Miquel Batllori, S. I., pròleg de Joaquim Carreras i Artau, membre de l'I. d'E. C., Barcelona: Editorial Barcino, 1947. En efecte, aquest volum conté el [*Regiment de sanitat a Jaume II*] en una versió llatina abreujada del segle xv treta del ms. Barberini llatí 311 de la Biblioteca Vaticana. El segon text, que correspon al mateix ms. vaticà, són els [*Aforismes de la conservació de la memòria*], títol, com l'anterior, no original d'Arnau de Vilanova (vegeu-ne la descripció a p. 85-86). El volum I: *Escrits Religiosos*.

¹⁴ Giovanni SORANZO, *Studi intorno a Papa Alessandro VI (Borgia)*, Milà: Società Editrice Vita e Pensiero, 1950.

1951

2

1951, febrer, 4; de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: EDITORIAL BARCINO. BARCELONA, etc.).¹⁵ Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Rvd. P. Miquel Batllori

Estimat amic:

[*Es justifica per no haver respost abans; li envia "l'exemplar d'Arnau de Vilanova que vostè desitja per a la Revue d'Histoire et des Sciences";¹⁶ i sobre ENC.*]

En un número de la publicació d'informació bibliogràfica "Glorieta", N'Almela i Vives¹⁷ fa referència al propòsit de vostè de publicar la correspondència catalana dels Borges. Em plauria molt que no l'abandoni, i confio que aquí a Roma trobarà avinentesa de veure els textos i aplegar algunes clarícies per a aquest recull.

[*Li demana un favor: que busqui una obra dramàtica impresa a Nàpols el 1802, Il tempio dell'eternità, que no creu que sigui la de Metastasio;¹⁸ sobre el projecte d'edició del Marco Polo català encarregat al professor Casella.¹⁹*]

El recorda amb tot afecte i resta al seu manar, ben cordialment,

JmdCasacuberta

3

1951, febrer, 15; de Casacuberta a Batllori (bifoli amb marge negre; autògrafa). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

15-II-1951

¹⁵ Si a la capçalera s'indica "etc." vol dir que hi ha altres dades impreses, com l'adreça, part de la data, o text de propaganda si és de l'editorial Barcino.

¹⁶ Segurament es tracta de *L'epistolari d'Arnau de Vilanova* editat per Joaquim Carreras i Artau, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1950. Ara bé, a la *Revue d'Histoire des Sciences* no hi ha cap referència.

¹⁷ Francesc Almela i Vives, historiador i escriptor; entre les seves publicacions hi ha un suplement a la revista *Valencia Atracción* –revista de la Sociedad Valenciana Fomento del Turismo–, que anomenà "Glorieta" on oferia, entre altres informacions, notes bibliogràfiques; vegeu-ne unes breus dades a Juan Bautista CODINA BAS, *La glorieta de Francisco Almela y Vives. Vinaròs, 1901 – Valencia, 1967*, València: Generalitat Valenciana: Conselleria de Cultura i Esport, 2007, p. 86; vegeu *supra* el text d'aquesta informació periodística a la Presentació.

¹⁸ Si no es tracta de l'obra de Pietro Metastasio, potser cal pensar en la cantata a quatre veus *Il tempio dell'Eternità* del 1801 per festejar l'aniversari de Ferdinando IV, rei de Nàpols, obra del músic Giacomo Tritto.

¹⁹ D'aquesta dada es dedueix que Mario Casella (Fiorenzuola d'Arde, 1886 – Florència, 1956), filòleg i catalanòfil aleshores professor a la Universitat de Florència, havia rebut l'encàrrec de preparar l'edició que, però, finalment no la feu (veg. carta 20).

Molt estimat P. Batllori:

Acabo de rebre la seva carta del dia 10 i m'apresso a comunicar-li la meva satisfacció per les bones notícies que me dona sobre la propera represa de la seva col·laboració a E. N. C. Veig que ara tindrà bona avinentesa de completar el material per al volum de correspondència catalana dels Borge. Em sembla també molt encertat el pla que m'exposa d'un recull arnaldià.

[*Continua amb aquest tema.*]

És sempre el seu bon amic

JmdCasacuberta

1952

4

1952, gener, 18: de Batllori a Casacuberta (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Roma 18 gener 1952

Sr. Josep M. de Casacuberta, Barcelona

[*Agraeix la felicitació nadalenca; espera veure editat el material que té de Verdager;*²⁰ *que el monjo de Montserrat Anselm M. Albareda, aleshores prefecte de la BAV, pensa adquirir la col·lecció ENC; de l'interès de Casacuberta pels volums de "Studi e Testi" editats pel Vaticà; que està enfeinat en l'índex general de l'AHSI; que té gairebé enllestit el tercer volum d'Arnau de Vilanova.*²¹]

Però la proximitat del Congrés de Saragossa sobre Ferran II²² m'aconsella de començar per Alexandre VI. Com que els textos catalans menys simpàtics resulten quasi sibil·lins sense llurs complements italians, potser es podrà tirar a un recull complet. Ja

²⁰ Tot i no especificar quin material, cal pensar en el següent llibret que aparegué l'any següent: J. M. de CASACUBERTA, *Excursions i sojorns de Jacint Verdager a les contrades pirinenques*, Barcelona: Ed. Barcino, 1953.

²¹ El 1947 l'editorial Barcino havia publicat, d'Arnau de Vilanova a cura de M. Batllori, dos volums dobles de la col·lecció A d'ENC, núm. 53-54 i 55-56 (veg. carta 1); aquest tercer volum no arribà mai.

²² El V Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rei Ferran el Catòlic es va celebrar a Saragossa entre el 4 i l'11 d'octubre d'aquest any 1952; les actes, en cinc volums, es publicaren entre el 1955 i el 1962; el seu treball va ser: Miquel BATLLORI I MUNNÉ, "La correspondència d'Alexandre VI amb els seus familiars i amb els Reis Catòlics", *V Congreso de Historia de la Corona de Aragón, II: Pensamiento político, política internacional y religiosa de Fernando el Católico*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1956, p. 305-313; ara és a OC, IV, p. 161-168.

veurem. Ací s'ha atiat la polèmica borgiana entre Soranzo i Picotti,²³ en diré un mot als *Analecta*.

Els meus respectes a la seva muller.

Seu afm.

1953

5

1953, novembre, 22: de Giovanni Soranzo a Batllori (autògrafa; porta el segell del Collegio S. Giuseppe, Istituto de Merode, Piazza di Spagna, institució salessiana). Font: AHSIC, capsa 2003/3-37, CG, SCH-SZ, *camisa SOLAN-SORA*.

Roma 22 nov. 1953

Molto Revdo. Padre

[*Li dona les gràcies pel volum Francesco Gusta²⁴ i li envia auguris sobre el curs dedicat a Alexandre VI.*]

Ecco l'appunto di cui li feci menzione: Da dispaccio dell'agente mantovano Scalona (Archivio di Stato di Mantova) al marchese suo signore (Roma, 17 settembre 1496) "... Giovanni di Gandia è nominato governatore di Viterbo e del Patrimonio in loco del cardinale Farnese, quale è remasto casso, sel ritorno proximo de madonna Julia non lo adiuta". A Lei il commento e il giudizio.

[...] salute, ossequi e rinnovamento ringraziamenti

Giovanni Soranzo

6

1953, desembre, 20: de Josep Palau i Fabre a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

París, 20 de Desembre 1953
Rd. Pare Miquel Batllori S. J.

Benvolgut Pare Batllori:

²³ Pel que fa a Giovanni Soranzo, veg. *supra* carta 1, l'altre: Giovanni Battista PICOTTI, "Nuovi studi e documenti intorno a Papa Alessandro VI", *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, V/2 (1951), p. 168-262; dos anys després d'aquesta carta de Batllori, retornaria sobre el tema a Giovanni Battista PICOTTI, "Ancora sul Borgia", *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, VIII/3 (1954), p. 313-355.

²⁴ Es tracta del volum *Francisco Gusta, apologista y crítico (Barcelona 1744 - Palermo 1816)*, Barcelona: Ed. Balmesiana, 1942 (Biblioteca Històrica de la Biblioteca Balmes, sèrie II/XVII), que era la seva tesi doctoral, defensada a Madrid el 13 d'octubre de 1941.

Estic al corrent, des de fa un cert temps, de la pròxima, encara que no immediata, publicació als “Nostres Clàssics”, de la correspondència familiar dels Borgia, de la qual vostè prepara el text i la introducció.

Com que desitjaria poguer traduir aquestes cartes al francès, i com que no sabia les seves senyes, m’he adreçat, a Barcelona, a la Sta. Rosa Leveroni i al Sr. Casacuberta, i han estat ells qui m’han donat la seva adreça actual.

Em plauria, si fos possible, tenir la prioritat per a la publicació d’aquestes cartes a França, de les quals, per altra banda, sóc un dels pocs, em penso, a poguer-les traduir directament del català al francès i amb amor. Aquests dies surt precisament la meua traducció francesa del Llibre d’Amic e Amat, de la qual no estic del tot content, per tractar-se d’una co-traducció, i per haver imposat, l’altre co-traductor, punts de vista divergents dels meus.²⁵ Així i tot, em penso que serà la millor traducció que existirà en francès i, per primera vegada, el nom de Ramon Llull (malgrat el que diu el catàleg de l’editor, del qual n’hi envio un full) hi figurarà en català. Preparo, per altra banda, la traducció d’uns quants poemes d’Ausias March, de les [sic] quals n’hi envio una petita mostra (Es tracta del cant XXIX, ed. E.N.C.).²⁶

¿Fóra possible poguer comptar amb les cartes dels Borgia? ¿Fóra possible estar, des d’ara, una mica al corrent del nombre aproximat de pàgines que faran i de quantes cartes es compondrà?

Em sentiria molt honorat si em concedís aquest “dret de prioritat” i li agraeixo, des d’ara, tot el que pugui fer per a mi en aquest sentit.

Desitjant-li un Bon Nadal del 1953, el saluda atentament

Josep Palau i Fabre

La meua adreça: 42, rue St. Louis-en-l’Île
Paris IV. France

7

1953, desembre, 27: de Batllori a la directora de la Biblioteca Marciana de Venècia (aleshores ho era Tullia Gasparrini Leporace; còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-47, CID.

27 dicembre 53

Il.^{mo} Sig. Direttore della Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia
Illustrissimo Dottore,

ho in preparazione, per un’editrice di Barcellona, il carteggio catalano dei Borgia (Alessandro VI, i suoi figli, i loro famigliari), e sul “Catalogue” de Péliissier (*Centralblatt*

²⁵ Ramon LLULL, *Le Livre de l’ami & de l’aimé*, traduit du catalan par Guy Levis Mano et Josep Palau, Paris: GLM, cop., 1953.

²⁶ En full a part: “Ainsi que le taureau fuit dans le désert / Lorsqu’ il se voit vaincu par un rival plus fort, / Et ne revient jamais avant d’avoir acquis / La force qu’il lui faut pour vaincre le vainqueur, / Ainsi il me convient de m’éloigner de vous. / A votre seul regard ma force est confondue: / Je ne revindrai pas sans avoir abattre / Cette peur insensée qui m’ôte le bonheur. // Ausias March, chant XXIX”.

für Bibliothekswesen, XVIII, 1901)²⁷ vedo che cotesta collezione Podocataro ha parecchie lettere le quali m'interessano, sia perchè sono catalane, sia perchè possono servire per le note illustrative.

La prego dunque di farmi inviare in microfilm i seguenti documenti: [...] ²⁸

Nota bene

1º: Vorrei delle fotografie anche dei reversi dei documenti quando vi si trovasse qualche cosa scritta.

2º: Vorrei anche delle fotografie, sempre in microfilm, delle lettere di Antonio Flores che non fossero nè latine nè italiane (ms. X.176, ff. 1-81; ms. X.178, fol. 25).

Non appena riceverò il microfilm rimborserò il fotografo di tutte le spese di lavoro e di spedizione.

Con anticipata riconoscenza e con i migliori auguri per il prossimo anno,

Suo dev.^{mo}

M. Batllori S. I.

8

1953, desembre, 28: de Batllori a Casacuberta (sense lloc d'origen; còpia feta amb pa-per carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

28 desembre 53

Benvolgut amic:

No li faci por la data de la lletra, que no es tracta de cap innocentada, sinó de felicitar-lo, amb retard, pel Nadal, i, a l'avançada, pel Cap d'any. Li incloc una còpia de la nota que envio a Bertini, per als seus Quaderni. M'havia demanat la recensió del seu llibre, i, tractant-se d'una revista més tost d'informació hispanística, m'ha semblat més adient d'emmarcar la seva Biblioteca Verdageriana en la història de la bibliografia sobre mossèn Cinto.²⁹ Si hi trobava qualche cosa poc encertada o qualche altra que hi manqués o que hi sobrés, digui-m'ho, que ho corregiré a les proves. Ara li envio com una estrena de final d'any.

²⁷ És a dir, l'article de Léon G. PÉLISSIER, "Catalogue des Documents de la collection Podocataro à la Biblioteca Marciana à Venise", *Centralblatt für Bibliothekswesen*, XVIII (1901), p. 576-597.

²⁸ Són aquests: "ms. X.174, fol. 104 e 105 Card. Aless. Farnese a Al. VI, 3 e 4 ott, 1498. / ms. X.174, fol. 166 Beatriu de Borja a Al. VI, 1492. / ms. X.176, fol. 83-97 Cesare Borgia a Al. VI, 1497-1499. / ms. X.176, fol. 98-99 Pedro González de Mendoza a Al. VI 1483, 1488. / ms. X.177, fol. 13 breve per A. Farnese 28.V.1498. / ms. X.177, fol. 27-28 Card. Borgia al papa 4.VII.1487. / ms. X. 177, fol. 101 Giordano Orsini a Al. VI, 3.III.1494. / ms. X. 177, doc. A (senza foliazione) breve 28.VII.1500. / ms. X. 178, fol. 46 minuta a re Ferdinando di Cast. senza data. / ms. X. 178, fol. 48 istruzioni all'ambasciatore in Napoli. / ms. X. 178, fol. 49-50 lettere di Graziano de Villanova. / ms. X. 178, fol. 90 lettera di Dott. Ortís 1496. / ms. X. 178, fol. 93 lettera del vescovo di Avila senza data. / ms. X. 178, fol. 96 breve a Pietro de Luna senza data".

²⁹ Es tracta de la ressenya dels dos primers volums de "La Biblioteca Verdageriana. Textos. Documents. Estudis", que J. M. de Casacuberta inicià a l'Ed. Barcino; concretament, *Excursions i sojorns de Jacint Verdager a les contrades pirinenques* del mateix Casacuberta (veg. carta 4), i de Rosalia Guilleumas, *Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdager*, del mateix any. La ressenya aparegué a la revista *Quaderni Ibero-Americani* de Torí, fundada per Giovanni Maria Bertini el 1946. En versió catalana és ara editada a OC, XVII, p. 164-166; vegeu la nota bibliogràfica introductòria a la p. 157.

El mes de febrer començaré el curs sobre els Borja a la Universitat Gregoriana, que serà la preparació immediata de l'Epistolari català dels Borja. Voldria poder-li lliurar l'original per als Nostres Clàssics cap a setembre o octubre, i espero que hi reïxiré. Ha de calcular dos volums: si tots dos dobles, o tots dos corrents, o l'un més gros i l'altre més petit, no li ho puc precisar encara. Mentrestant digui'm si el títol aquell li plau o si li sembla que, tractant-se d'una col·lecció de clàssics catalans, ja s'entén que és l'epistolari català i no l'italià o llatí. Ara com ara ja tinc transcrit el que hi ha a Barcelona (A.C.A. i Palau), València (Arxiu de la Catedral i del Regne), Gandia (Arxiu municipal), Madrid (AHN, Acad. de la Historia i B. N.) i gairebé tot el gran fons de l'Arxiu vaticà que serà el central. Darrerament he comprovat que en un fons de la Marciana hi ha algunes altres lletres catalanes a Alexandre VI i n'he demanades fotocòpies. La introducció i les notes seran més sòbries que per Arnau, però fetes després de consultar tota la bibliografia moderna crítica (no literària ni escandalística) sobre el tema.

Ara rebo una lletra de París de Josep Palau i F... (?), el qual, després d'haver consultat amb Rosa Laveroni i amb vostè, em proposa de traduir al francès aquell epistolari. Abans de contestar-li voldria assegurar-me que es tracti simplement d'un català en exili, i no pas fautor d'una política revolucionària o anti-religiosa. Podria vostè aclarir-m'ho? En segon lloc, per interès editorial de vostè i per una major eficàcia des del punt de vista cultural, jo li permetria una traducció amb què no aparagués ni fos anunciada fins al cap de dos anys d'haver aparegut els textos catalans. També sobre aquest punt voldria saber el seu parer abans de respondre.

[*La còpia acaba en sec.*]

1954

9

1954, gener, 8: de Batllori a Antonio Era³⁰ (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-22, CG, DO-E, *camisa* A. ERA.

Ch.^{mo} Prof. Antonio Era, Sassari.

Carissimo amico,

[*Atès que la BAV resta closa durant les vacances nadalenques, no ha pogut satisfer abans la petició rebuda d'ell a través de la carta del 28 de desembre passat, relatives a les negociacions del rei Carles V amb la Santa Seu en la segona dècada del segle XVI editades pel P. Luciano Serrano.*³¹]

³⁰ Antonio Era (Alguer, 1889 – Sàsser, 1961), jurista que fou professor a la Universitat de Sàsser des del 1932.

³¹ Luciano Serrano y Pineda (Castrocenza, 1878 – Burgos, 1944), benedictí de Santo Domingo de Silos, medievalista, membre de la Real Academia de la Historia. Segurament Batllori es refereix al volum *Correspondencia diplomática entre España y la Santa Sede durante el pontificado de San Pío V*, Madrid: Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, 1914.

Proprio avevo sul tavolo di lavoro il volume dell'Annuario de hist. del dcho. Esp. perchè qual Suo studio sulla Sardegna nel 1945 m'interessava moltissimo per illustrare un gruppo di lettere diverso quella data inviate dal Bernat de Vilamarí al papa Alessandro VI e alla sua curia, che mi propongo di pubblicare quest'anno, se Dio vuole, nell'"Epistolari català dels Borja" destinato a Els nostres clàssics.

Spero dunque un Suo cenno di risposta sul lavoro del p. L. Serrano, e Le ricambio cordialmente gli auguri di un santo e felice anno 1954.

Suo,

M. Batllori S. I.

10

1954, gener, 16: d'Antonio Era a Batllori (autògrafa; capçalera: UNIVERSITÀ DI SASSARI, ISTITUTO GIURIDICO). Font: AHSIC, caps 2003/3-22, CG, DO-E, *camisa A. ERA*.

Sassari 16 gennaio 1954

Rmo. Padre Batllori

[*Li agraeix les atencions respecte diverses qüestions esmentades en la carta precedent de Batllori, més altres entorn del col·legi dels jesuïtes a Sàsser i dels Jocs Florals a celebrar a l'Alguer el 1961.*]

Sono molto lieto frattanto che lei si occupi di Bernart de Villamarí, che io ho sempre ritenuto figlio del suo predecessore nel comando del "marítim exèrcit" e nel feudo sardo di Bosa e Planargia Giovanni de Vilamarí. Così il nostro storico Francisco De Rico V, 46; ma in altri due punti –VII,8 e VII,32– dice che era nipote (*sic*). Il Bernardo Villamarí comandante della flotta deve essere morto tra il 1487 (era ancora al comando il 30 aprile 1487, ACA, 3664, fol. 269) e il 1488 (il 12 febbraio era al comando Galcerando de Requesens, conte di Palamos e Trivento, ACA, 3664, fol. 255-255v). D'altra parte il nostro Tola, *Codex diplomaticus Sardiniae*,³² II, p. 161, n. 1, sotto la data del 1502 dice che un Bernardo Villamarí discendeva da altro Bernardo il quale ebbe in moglie Benedetta di Nicolò, terzogenito di Ugone III, giudice di Arborea. Il suo lavoro, spero, chiarirà questi miei dubbi, reca frattanto non mi è sembiato superfluo risolvere quanto è a mia conoscenza per il caso che possa trarne qualche vantaggio.

Supernube sperto in paleografia non passo la presente a machina. Se avessi fuso chissà quando la riceverebbe!

Cordiali omagio

³² Pasquale TOLA, *Historiae Patrie Monumenta edita iusu regis Caroli Alberti*, X: *Codex diplomaticus Sardiniae*, Augustae Taurinorum: Regius Typ., tomus I, 1861; *Historiae Patrie Monumenta edita iusu regis Caroli Alberti*, XII: *Codex diplomaticus Sardiniae*, Augustae Taurinorum: E regius Typographeo, puis apud fratres Bocca Augustae Taurinorum: Regius Typ., tomus II, 1868. Antonio ERA pubblicava *Il terzo volume inedito del codex diplomaticus Sardiniae de Pasquale Tola*, Cagliari: Soc. ed. libreria, 1946.

Suo dev.^{mo}

Antonio Era

11

1954, gener, 24: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: EDITORIAL BARCINO, etc.). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Estimat P. Batllori

[*S'excusa pel retard de respondre la carta del 28 de desembre del 53; li agraeix l'article sobre la "Biblioteca Verdagueriana" destinat als Quaderns de Bertini;³³ li agraeix les "versions italianes d'Arnau de Vilanova".*]

Em plau de debò que vostè tingui el propòsit de continuar durant aquest hivern –especialment gràcies al curs que donarà a la Universitat Gregoriana– la preparació de l'edició de l'Epistolari català dels Borja i que confii –com m'indica– de lliurar-me'n l'original cap al setembre vinent. A causa de l'interès d'aquests volums, els donarem preferència dins els nostres plans de publicació.

[*Referències a altres volums d'ENC.*]

En Josep Palau i Fabra no és un exiliat; només fa uns quatre o cinc anys que resideix a París, on va anar per ampliar els seus estudis. Tinc entès, però, que hi fa una vida massa bohèmia. El considero, altrament, força intel·ligent i bona persona. Quan era ací, no va prendre cap actitud revolucionària ni anti-religiosa. Ignoro, però, si posteriorment ha canviat. Si vostè l'autoritza per a traduir l'epistolari dels Borja al francès, em sembla molt enraonada la condició que m'indica, de no anunciar la publicació de la traducció fins al cap de dos anys d'apareguda l'edició catalana; i, en tot cas, crec que faria bé de no comunicar-li els textos epistolars borgians mentre encara siguin inèdits.

La senyoreta Guilleumas està molt contenta del que vostè diu del seu llibre en l'article de "Biblioteca Verdagueriana".

[*I altra qüestió relacionada amb unes oposicions de R. Guilleumas.*]

Rebi les millors salutacions del seu devot amic

JmdCasacuberta

12

1954, gener, 28: de Batllori a J. Palau i Fabre (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

28 gener 54
Sr. Josep Palau i Fabra, París.

³³ Veg. a la carta 8 la nota 29.

Molt senyor meu: Dispensi el retard amb què contesto la seva lletra del 20 de desembre passat. Abans de dir-li res volia consultar alguns punts amb En Josep M. de Casacuberta, perquè em semblava un deure de cortesia i d'amistat. I ni jo no vaig poder escriure-li de tot d'una, ni ell no m'ha contestat fins al 24 del corrent.

En primer lloc li resto molt agraït de la seva ofrena, i espero que podrem restar d'acord sobre els particulars.

Dia 9 de febrer començo un curset monogràfic sobre Alexandre VI a la Universitat Gregoriana, i a l'entretant aniré primfilant la introducció i les notes a l'Epistolari català dels Borja, que tinc ja copiat en net i que voldria lliurar a l'impressor pel setembre d'enguany. Si aquest pla no és desbaratat per altres tasques més urgents i indefugibles que poden sobrevenir, l'Epistolari sortirà a llum l'any vinent, perquè En Casacuberta li vol donar la precedència sobre altres volums.

Tots dos, l'editor i jo, per insinuació meva, creiem que no és convenient que vostè publiqui ni anunciï la traducció francesa abans de dos anys d'ésser publicats els textos catalans. La publicació, i fins el sol anunci, pot ésser un greu destorb per a la venda de l'Epistolari a l'estranger; en canvi, passats els dos anys, la traducció de vostè s'adreçarà a un públic del tot diferent del que haurà adquirit l'edició bàsica, sense perjudici d'En Casacuberta, que per la seva generositat i el seu patriotisme com a editor mereix les més delicades consideracions de part dels seus col·laboradors i de tots els catalans conscients.

Respecte de la traducció, hi veig algunes qüestions, sobre les quals li demano de dir-me per lletra el seu parer.

1ª Preparant una edició per als Nostres Clàssics, jo recullo i estudio només les lletres catalanes. Té sentit de publicar, en francès, un epistolari incomplet? És clar que jo li podria passar una nota sobre les altres lletres d'Alexandre i dels fills, les de Lucrecia i a Lucrecia no foren massa difícils d'aplegar; però i l'epistolari de Cèsar, dispers per tots els arxius d'Itàlia i de França?

2ª Essent ENC una col·lecció estrictament filològica, adreçada primàriament als estudiosos, jo no tinc cap dificultat de publicar-hi fins i tot les lletres que tracten de les febleses amb Giulia Farnese. Però la cosa canvia en una edició francesa de pura divulgació.

3^a D'altra banda, en un recull català cal posar-ho tot, el bo i el dolent, el que té valor literària i històrica, i les peces intranscendent[s], però que són lletres catalanes escrites o rebudes³⁴ pels Borja o per llur enturatge.

No creu preferible, doncs, d'apuntar a una tria representativa i pintoresca? Tant més que els llargs epistolaris referents al duc de Gandia tenen molt sovint un to massa local, que potser decebria els lectors de llengua francesa.

Li agrairia que, amb temps, em contestés sobre aquestes qüestions. Llavors podríem planejar més a la segura la versió francesa, la qual demanaria també una adaptació dels estudis introductoris i de les notes, més que no pas una simple traducció.

Si havia de passar per París enguany, cosa que encara no sé, l'avisaria amb temps per a tenir una entrevista. De tota manera per l'estiu, si Déu ho vol, passaré una temporada a Catalunya, i podríem veure'ns tal vegada.

³⁴ Corregit a mà sobre "adreçades", ratllat.

El saluda atentament el seu afm.

M. Batllori S. I.

13

1954, abril, 11: de Batllori a Josep M. Batista i Roca (còpia feta amb paper carbó).
Font: AHSIC, capsa 2003/3-14, CG, BASO-BATL, *camisa BATISTA I ROCA*.

[*A dalt de tot a mà i en tinta:*] Item a Salazar 5-VI-54

11 abril 1954

Penitenziers, 20

Benvolgut amic:

Espero que aquests dies de Pasqua sereu a Londres, sense classes, i que us serà més fàcil de fer-me un favor al British Museum, el vostre lloc de treball. En primer lloc us agrairia molt que em controléssiu si realment la lletra de Cèsar Borja als Reis Catòlics del ms. Add. 21.519, ff. 9-10 (peça 5 del ms. segons el catàleg) és en espanyol o en català, i si és autògrafa o d'amanuense, o bé si el comiat i la signatura són autògrafs i en quina llengua (car sovint ell signava en català fins i tot quan el secretari havia escrit la llengua en llatí, italià, espanyol o francès).

Segonament, que podríeu demanar al Photograph Office del B. M. si la meva factura anticipada els ha estat ja pagada, com vaig ordenar, i si enviaran aviat el microfilm? Dispenseu el destorb.

El meu cosí Vilar d'Orovio va restar molt content de les atencions que tingúreu amb el seu fill. Mercès, i també d'haver fet a mans dels profs. Trend i Street exemplars del meu Viscardo.³⁵

Augurant-vos una bona Pasqua, vostre

14

1954, maig, 9: d'Abdon M. Salazar³⁶ a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, capsa 2003/3-36, CG, S-SCE, *camisa SAL-SALG*.

Campden Hill Gardens
London, W. 8

9 mayo 1954

³⁵ La paraula "exemplars" fa pensar en el volum següent: Miquel BATLLORI, *El abate Viscardo: Historia y mito de la intervención de los jesuitas en la independencia de Hispanoamérica*, Caracas: Comisión de Historia: Comité de Orígenes de la "Emancipación", 1953; però també podria ser l'article "Primer viaje del abate Viscardo a Londres 1782-1784", *Revista Nacional de Cultura*, 14, núm. 99 (Caracas, 1953), p. 50-66, que és una part del text del llibre, sense notes. Ara el text definitiu és a OC, XV, p. 1-307.

³⁶ Abdon M. Salazar investigava sobre els Ha-Levi de Burgos en el Warburg Institute de Londres.

Dr. Miguel Batllori

Mi querido amigo:

[*Li comenta no haver acusat rebut després d'un any del microfilm del ms. Ottob. lat. 5024 perquè és il·legible i sospita que no és error de la Vaticana, sinó del mateix manuscrit, i li envia una separata que acaba de rebre sobre la iconografia de Joan Lluís Vives.*³⁷]

Afmo. suyo

AM Salazar

15

1954, juny, 28: d'Abdon M. Salazar a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, caps 2003/3-36, CG, S-SCE, *camisa SAL-SALG*.

Querido P. Batllori:

Con un poco de retraso, contesto a la suya del 5.

[*Excusa el retard d'aquesta resposta.*]

Y paso a la carta de César Borja a los RR.CC. (B. M. Add. 21,519, fol. 9r) en castellano. Como me ruega le confirme si es autógrafa, o si no, si lo es el despido y la firma, y yo no estaba en el ajo, decidí consultar alguna biografía. La más reciente en el B. M. es la de Antonio J. Onieva (1945)³⁸ y ella fue la que pedí. Pues imagínese mi sorpresa cuando al abrirla entre las pp. 192-193 me sale la fotocopia de la misma carta de C. B. a los RR.CC que acababa de leer en la secció de mss. Onieva no dice de donde la ha tomado; pero no hay duda que es la del B. M. Con eso desistí de fotocopársela para que Vd. la examinara por sí mismo, cosa que puede hacer ahora por el Onieva. Con todo le puedo dar la información que omite Onieva. Está en el legajo elegantemente encuadernado de la signatura dicha, titulado AUTOGRAPHS OF EMINENT PERSONS. ITALY AND SPAIN. "Mus. Brit. iure emptionis. Ray's sale. Lot 395. Cesare Borgia. 934 Valencia (C. Cardinal de). A.L.s.l page folio 'au Roi et á la Reine' [Ferdinand and Isabella], Roma, oct. 8 1497. Rare. In fine state. He recommends to the attention of their Majesties the Venerable Brother who is charged to convey a present to them" (f. 8r). (1) [*aquí remet a una nota autògrafa al peu*] El texto de la carta (f. 9r). Al verso del fol. 9 va la dirección o sobrescrito: "A los muy altos y muy poderosos príncipes reyes y señores, el rey y la reyna nuestros señores". Y transversalmente al lado superior derecho en letra distinta: "A sus al. del Cardenal de Valencia, de viij de octubre de +xcvii". Despido, firma y texto, como Vd. verá, son de la misma mano y letra (me parecen de calígrafo). El mismo Oni-

³⁷ És el treball següent: Abdon M. SALAZAR, "Iconografía de J. L. Vives durante los siglos XVI, XVII y XVIII", *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 133 (1953), p. 305-344.

³⁸ Antonio J. ONIEVA, *César Borgia: su vida, su muerte y sus restos: estudio biográfico y crítico*, Madrid: Gran Capitán, 1945.

eva trae fotocopiada otra carta de C. B. al Cabildo de la Catedral de Pamplona (ibid. entre pp. 128-129) en que, siendo el texto evidentemente de calígrafo, trae despido y firma en distinta letra semejante al despido y firma de la carta a los RR.CC. En cambio, en la sección de mss. del B. M. Egerton 2016 (f. 26r) viene otra carta de C. B. en valenciano, cuyo texto es también de calígrafo, pero cuyo despido y firma (la firma es “lo Duch de Valen.”) no lo parecen, y son distintos del despido y firma de las dos cartas anteriores. Espero que esto llene su deseo; si no, no deje de insistir. Con renovados recuerdos de Miss Yates³⁹ y de D. Xavier de Salas,⁴⁰ queda siempre a su disposición

Su afectísimo amigo

A M Salazar

(1) Casi todas las otras cartas del Add. 21.519 llevan pegado el sello de lacre y la de C. B. no lo lleva, aunque parece haverlo llevado en su tiempo.

P. D. Estaré en Londres todo el verano.

16

1954, juliol, 18: de Casacuberta a Batllori (targeta postal autògrafa adreçada a Michele Batllori, Via Penitenzieri, 20 / remitent J. M. Casacuberta. E. Granados, 30 Barcelona). Font: AHSIC, capsas 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa* CASACUBERTA.

Estimat P. Batllori:

He rebut la seva tarja del dia 11 i em plau molt que ja tingui força avançada la preparació de l'edició de l'Epistolari dels Borja. Aquí ja li copiarem aquesta tardor, les cartes que té en microfilm, de les quals em parla.

Com vaig dir-li, tan bon punt vostè hagi enllestit el primer volum, li donarem preferència dins l'ordre de publicació dels volums d'E.N.C.

A París vaig parlar amb el Josep Palau i vam quedar d'acord respecte a la traducció que ell projecta per a després d'apareguda l'edició catalana.

Tinc notícia que vostè va enviar al concurs de Palma un notable treball sobre Costa i Llobera.⁴¹ Espero que ens veurem aviat i parlarem llargament.

Bons records del seu amic

Casacuberta

17

1954, juliol, 29: d'A. M. Salazar a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, capsas 2003/3-36, CG, S-SCE, *camisa* SAL-SALG.

³⁹ Cal pensar que es tracta de Francis Yates, la historiadora anglesa que aleshores devia coincidir amb la seva etapa de professora al Warburg Institute.

⁴⁰ Cal pensar que es refereix a Xavier de Salas Bosch (Barcelona, 1907 – Madrid, 1982), historiador de l'art, que fou convidat a la Universitat d'Oxford i entre els anys 1954 i 1962 agregat cultural de l'ambaixada espanyola a la Gran Bretanya.

⁴¹ Veg. la carta 18.

Campden Hill Gardens
London, W. 8

29 julio 1954

Mi querido P. Batllori:

Aunque tardo en contestar a la suya del 19, sin embargo su encargo de la fotocopia del ms. Eg. 2016 lo cumplimenté el 21, es decir, el día mismo que recibí su carta. Pero la entrega no la harán hasta los dos meses a partir del encargo, por razón de la acumulación de trabajo. En cuanto a reembolsos, es tan insignificante la cantidad, que no merece ni hablar de ello. Es un obsequio de amigo

[...]

18

1954, desembre, 26: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: JOSEP M^a DE CASACUBERTA). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

[A l'angle superior dret, d'altra mà, a tinta: Llibre d'Amic Amat (tela bl.) / 2 ex. Vilanova en ... (?) / Muntaner: IV-VII, i a llapis, d'una segona mà: R[esposta] 4-I-55. Veg. carta següent.]

Rvd. P. Miquel Batllori

Benvolgut amic

[*Diverses i variades gestions; li comenta les necessàries per obtenir una censura de l'orde i del bisbat; també li parla del text La trajectòria estètica de Miquel Costa i Llobera⁴² que ha rebut de part del pare provincial; li demana, com més aviat millor, un article sobre la producció catalana d'Arnau de Vilanova per al Manual de lit. cat. antiga; sobre la possible adquisició de la col·lecció ENC per la BAV, però alguns exemplars s'han exhaurit*]

I la preparació de l'edició de l'Epistolari dels Borja, ja va endavant?

Seu, ben afectuosament

JmdCasacuberta

26-XII-54

⁴² Es tracta del text que rebé el premi Costa i Llobera de l'Institut d'Estudis Catalans i que l'Ed. Barcino edità l'any següent a "Publicacions de La Revista", segona sèrie/21; ara és editat a OC, XVI, p. 213-245.

1955

19

1955, gener, 4: de Batllori a Casacuberta (en un full adjunt a una carta de 26-12-1954). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

[*Li envia l'article o capítol sobre Arnau de Vilanova demanat en la carta precedent i li comenta les gestions per obtenir una censura eclesiàstica ràpidament.*]

Persisteixo en l'esperança de poder-li lliurar enguany, tot al més tard pel setembre, els dos primers volums de l'Epistolari català dels Borja. Potser el primer (Catalunya) podrà ésser enllestit per Pasqua.

[*Sobre qüestions concretes relacionades amb ENC per a la BAV, i altres.*]

20

1955, febrer, 10: de Casacuberta a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

10 febrer 1955

Benvolgut P. Batllori:

Vaig rebre la seva tarja de 31 gener i les galerades corregides [...]⁴³

[*Tema d'un llibre imprecís i la qüestió dels llibres ENC per a la BAV.*]

Si li sembla convenient, pot incloure en l'epistolari dels Borja les cartes del nunci papal prop del rei Ferran. ¿Per a quina època li caldria disposar de la transcripció de les cartes microfilmades, encarregada a la Srta. Guilleumas?

[*Més sobre ENC: Viatges de Marco Polo: versió catalana del segle XIV, ed. per Annamaria Gallina, Barcelona: Ed. Barcino, 1958.*]⁴⁴

Afectuosos records del seu amic

JmdCasacuberta

21

1955, febrer, 16: de Batllori a Casacuberta (capçalera: ARCHIVUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU, etc.). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

⁴³ Es refereix al capítol arnaldià de les dues cartes precedents.

⁴⁴ Veg. carta 4.

Roma 16 febrer 1955
dell'Istituto Storico della Compagnia di Gesù
Via dei Penitenzieri, 20

Sr. Josep M. de Casacuberta. Barcelona
Benvolgut amic:

Anit passada vaig rebre les segones proves, i ara les hi retorno corregides.⁴⁵ Com que estan força bé, li envio només aquelles pàgines on hi ha quelcom a corregir. Les darreres les pot corregir vostè mateix; li agrairé sobretot que revisi la nota bibliogràfica del final, amb els advertiments que hi he posats.

[*Continua parlant d'exemplars del llibre dedicat a Costa i Llobera, alguns perquè siguin enviats a la seva mare.*]

Si la senyoreta Rosalia Guilleumas tenia les transcripcions per a finals d'any, vindria molt bé. Crec, realment, que el nostre recull borgià guanyarà molt encabint-hi la correspondència del nunci Desprats. Espero de poder enllestir els dos primers volums senzills en els terminis que li vaig dir.

Presenti les meves salutacions a la seva muller i als amics comuns.

Seu afm.

PS. [*Sobre ressenyes del llibre esmentat sobre Costa i Llobera.*]

22

1955, març, 31: de Casacuberta a Batllori (autògrafa). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

31-III-55

Molt benvolgut P. Batllori:

[*Temes diversos, entre els quals li demana si la BAV ja ha rebut els exemplars de la col·lecció ENC.*]

La Sta. Guilleumas li té copiades una colla de cartes dels Borges del microfilm que li va deixar. ¿Quan podrà donar-me l'original dels dos primers volums de l'epistolari borgià?

[*Altres informacions relatives a llibres editats per ell.*]

Ben afectuosament seu

JmdCasacuberta

⁴⁵ Cal pensar que es tracta de l'estudi *La trajectòria estètica de Miquel Costa i Llobera* que aquest any de 1955 li publicà J. M. de Casacuberta (veg. carta 18).

23

1955, abril, 10: de Batllori a Casacuberta (còpia amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Pasqua del 55⁴⁶

Benvolgut amic Casacuberta:

[*Temes diversos, entre els quals l'arribada de la col·lecció ENC a la BAV, on ja és catalogada.*]

Passats els dies de Pasqua reprendré amb embranzida la preparació dels dos primers volums borgians. He aprofitat que la Vaticana és només oberta fins al 15 de juliol, per a redactar abans d'aquella data la introducció i les notes. El meu pla és de lliurar a la censura els dos volums abans de finals de curs, per tal que vostè els pugui tenir ja enllestits pel setembre. Espero reeixir-hi. Precisament per a complir aquest pla he treballat molt de ferm aquests dos mesos passats en la feina d'Archivum, a fi de restar lliure tots els matins per a treballar en l'epistolari dels Borja, que em fa una positiva il·lusió.

Amb els millors auguris pasquals,

seu afm.

M. Batllori S. I.

24

1955, maig, 23: de Batllori a Casacuberta (còpia amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

23 maig del 55.

Benvolgut amic Casacuberta:

En una de les seves darreres lletres em demanava com tenia l'"Epistolari català dels Borja" i em deia que Rosalia Guilleumas tenia ja la seva tasca molt avançada. En primer, el prego d'agrair-li molt pregonament, en nom meu, la seva valuosa col·laboració.

Jo marxo avui a Trento per unes conferències i sermons, i a Innichen per recerques lul·lianes, en vistes de la meva ponència o report al Congrés de Mallorca.⁴⁷ Seré novament a Roma, si Déu vol, l'1 o el 2 de juny, i fins al 15 de juliol, que tanquen la Biblioteca Vaticana, tindrè cada matí quatre hores i mitja destinades a enllestir les notes i

⁴⁶ Aquell any de 1955, la Pasqua s'escaigué el dia 10 d'abril.

⁴⁷ Va ser el I Congrés Internacional d'Estudis Lul·lians, celebrat a Formentor l'abril de 1960, en el qual va presentar la comunicació "Certeses i dubtes en la biografia de Ramon Llull", ara editada a OC, II, p. 83-86; veg. Josep MASSOT I MUNTANER, *Trenta anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1980)*, II: *La literatura de l'Edat Mitjana a la Renaixença*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 23.

les introduccions als dos primers volums, cadascun dels quals no depassarà les 200 pàgines: vol. I: Barcelona i València (juny 1476 – novembre 1493); vol. II: Gandia (des. 1493 – desembre 1494). Els dos darrers seran, vol. III: Nàpols (1494); vol. IV: Roma (1492-1504). El fort, però, de l'epistolari seran els anys 1493 i 1494, als quals pertanyen els dos grans blocs de l'Arxiu secret vaticà i de l'Arxiu capitular de València. Les dades anteriors i posteriors corresponen a documents epistolaris esparsos a l'Arxiu reial de Barcelona, a la Real Academia de la Historia de Madrid, a l'Arxiu estense de Mòdena, a la Biblioteca marciana de Venècia i al British Museum.

Tinc ja separat tot el material per a les introduccions, textos i notes del[s] dos primers volums, que voldria lliurar-li aquest setembre. Només em falten algunes lletres soltes que vaig encarregar que em copiés la senyoreta Guilleumas. Li agrairé doncs que per correu certificat, urgent i assegurat m'envia [*sic*] tot d'una una còpia (la segona millor que per ara resti aquí a Barcelona) de les lletres conservades en el reg. 5024, folis 1-37, 43-44, 56-58, 68-70, 72-85, 88-112; tots els altres documents d'aquest mateix registre, i tots els dels registres 5023 i 5025 corresponen als toms III i IV, i serà millor que me'ls conservin vostès fins a l'estiu.

El volum més complicat, en tots els aspectes, serà el IV, que haurà de dur els índexs generals i l'estudi sobre la llengua de l'epistolari, de gran interès filològic. Literàriament i per a la petita història els volums més interessants seran els tres primers; des del punt de vista històric, el millor serà el tercer.

Em convindria molt de poder trobar ací aqueixos documents copiats, al meu retorn a Roma. Grans mercès a l'avançada. Seu afm. amic.

25

1955, maig, 28: de Casacuberta a Batllori (autògrafa, capçalera: EDITORIAL BARCINO. SECCIÓ DE LLIBRERIA Barcelona, Puertaferri, 17). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Benvolgut P. Batllori:

Li envio per correu certificat les còpies de cartes del registre 5024 fins ara fetes per la Srta. Guilleumas. Les cinc primeres cartes del registre (folis 1 a 9) no les ha copiades, ja que vostè, segons va dir-li, ja en tenia el text, i les contingudes en els folis 16 a 38, tampoc, perquè són en castellà.

Així, d'aquest registre, ha copiat cartes que ara vostè no demana (folis 45 a 55) i, en canvi, li manca transcriure un bon nombre de les que demana amb urgència (folis 59 i següents). Com que aquests darrers mesos, a causa d'altres ocupacions, ella ha hagut de suspendre aquesta tasca, a la qual no crec que pogués dedicar-se gaire durant l'estiu, em sembla convenient que vostè disposi novament del microfilm, que avui, per tant, li envio ensems que les còpies, però en paquet a part.

Durant el curs vinent la mateixa senyoreta Guilleumas, o algú altre, podria continuar la tasca, que avançaria sens dubte força més si jo llavors posseís un aparell projector (la còpia es faria entre dos –jo un d'ells–, l'un llegint i l'altre escrivint). Segons quin fos el preu, jo estaria disposat a adquirir-lo. ¿Se'n troben a Roma a un preu raonable? ¿M'ho podria mirar, posats que això no li hagués de donar gaire feina?

Ja fa temps que vaig enviar a la seva mare els exemplars de La trajectòria... [sic] encarregats per vostè.⁴⁸

[Exposa com feu la tramesa de l'encàrrec esmentat i li demana notícies sobre mossèn Vicent Castell, sacerdot valencià, alumne de la Universitat Gregoriana de Roma.⁴⁹]

Sempre ben cordialment

JmdCasacuberta

28-V-55

26

1955, juny, 5: de Batllori a Casacuberta (còpia feta amb paper carbó; capçalera: ARCHIVUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU, etc.). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Roma, 5 de juny del 55.

Benvolgut amic Casacuberta:

Fa uns dies vaig rebre les primeres lletres del ms. 5024 copiades per la senyoreta Guilleumas, ensems amb el film complet, cosa que m'ha desconcertat. Per això he esperat a veure si arribava alguna lletra explicativa de vostè.

Veient que aquesta no arriba, i considerant la cosa urgent, torno a escriure-li immediatament.

Si els altres documents d'aquest film –que jo li demanava– fossin ja copiats a mà i mentrestant fossin passats a màquina, la cosa aniria de primera, car jo tinc ja totes les lletres i tots els documents per a les notes i tota la bibliografia recollida per a les mateixes notes i per a la introducció. Més encara, m'he posat amb braó a redactar definitivament les notes, deixant de banda tot altre treball que no sigui d'urgència immediata.

Si, en canvi, la senyoreta Guilleumas no m'hagués pogut copiar res més, li agrairia que m'ho digués tot d'una [subratllat a l'original], a fi de copiar de seguida aquestes poques lletres que entren en els volums I i II.

En el cas contrari, que ella hagués ja enllestit el ms. 5024, jo podria ja enviar-li el film de les lletres que manquen (per als vols. III i IV) dels mss. 5023 i 5025, que jo em pensava que li havia ja dut però que realment tinc jo ací a Roma. Tots dos plegats són com la meitat del 5024. El 5023 i el 5025 no tenen res que sigui per als dos primers volums.

El meu desig fóra de lliurar-li enguany l'original dels toms I i II, i l'any vinent els dos darrers, sempre comptant, però, que el material d'aquests tres films pogués ésser copiat per algú aquí a Barcelona.

Esperant una ràpida proposta, seu afm.

M. Batllori, S. I.

⁴⁸ És el llibre *La trajectòria estètica de Miquel Costa i Llobera* (veg. carta 18).

⁴⁹ Segurament es refereix a qui fou canonge de la seu de València i historiador Vicent Castell i Maiques (Algemesí, 1918 – València, 1998).

27

1955, juny, 8: de Casacuberta a Batllori (targeta postal). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

8/VI/55.

Benvolgut P. Batllori:

Rebo la seva carta de dia 5.

El mateix dia –potser l'endemà- que van sortir el paquet de còpies i el microfilm, li vaig escriure explicant-li l'estat actual de la transcripció del microfilm i el motiu de la tramesa d'aquest. Suposo que, a hores d'ara, la meva carta ja és en mans de vostè. Si no fos així, li agrairia que m'ho digués per repetir-li el que en ella li deia.

La senyoreta Guilleumas no ha copiat altres cartes que les que li vaig enviar; i no podria reprendre aquesta feina fins als darrers mesos de l'any.

Un bon record de son afm.

Casacuberta

28

1955, juliol, 20: de la Biblioteca de Perugia a Batllori (autògrafa; capçalera: BIBLIOTECA AUGUSTA DEL COMUNE DI PERUGIA. IL BIBLIOTECARIO). Font: AHSIC, capsa 2003/3-42, CNI.

Perugia, 20-VII-1955

R. Prof. Dott. M. Batllori
Preside dell'Istituto Storico della Compagnia di Gesù
Via dei Penitenzieri, 20

Nella serie diplomatica dell'Antico Archivio del Comune di Perugia presso l'Archivio di Stato, ho trovato due lettere del card. Giovanni Borgia, legato di Perugia. Glie ne mando la riproduzione in microfilm.

Se troverò dell'altro glie lo comunicherò.
Ossequi

Gina Muluchini

1956

29

1956, març, 13: anònima, amb segell del Museo Arqueológico Nacional, a Batllori. Font: AHSIC, capsa 2003/3-42, CNI.

Madrid, 13 marzo 1956.

[*Salutació.*]

El fondo de Osuna está hoy en el nuevo archivo y allí precisamente está también mi mujer, que me dice lo siguiente en relación con sus preguntas: 1º) Es una copia hecha en 26 de junio de 1511 por Juan de Monroy, muy incompleta e imperfecta. Le falta la fecha y en su lugar hay sólo un espacio en blanco y la letra D. Está en un folio suelto de cuaderno y a modo de título, en el centro y en lo alto dice: “Die quarta novembris dicti anni millesimi CCCCLXXXI”. Por el mismo Monroy se añaden unos datos sobre el cobro de los molinos, en 15 enero 1512. 2º) Es sólo copia de la cláusula hereditaria y no del testamento. Figura sí la fecha, pero no el lugar en que se otorgó el testamento.

[*Comiat.*]

1957

30

1957, setembre, 30: de Batllori a Casacuberta (còpia amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

30 setembre 1957

Sr. J. M. de Casacuberta, Barcelona

Benvolgut amic:

[*Temes relacionats amb els volums d'Arnau de Vilanova i l'assaig sobre M. Costa i Llobera.*]

Hem rebut ja de l'Ajuntament de Gandia, 25.000 ptas. per al recull de documents borgians del Sr. Cerveró i Gomis.⁵⁰ Això vol dir que s'acosta el moment de redactar la introducció als tres primers dels Borja, el text dels quals és ja copiat en net; i les notes totes redactades.

Mentre s'imprimirà el llibre d'En Cerveró, enllestiré un volum sobre la primera missió pontifícia a Amèrica del Sud, per encàrrec de la Secretaria d'Estat, i restaré més lliure per a l'epistolari borgià, l'edició del qual jo desitjo tant o més que vostè mateix.

Us prego de saludar la seva muller i els amics

Afm. en Xt.

M. Batllori S. I.

⁵⁰ Lluís Cerveró i Gomis (València, 1902-1983), historiador que aplegà documents que permeteren fer l'arbre genealògic dels Borja que treballà amb Batllori, però encara són pendents de publicació (veg. *infra* carta 41).

31

1957, octubre, 21: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; targeta de visita: JOSEP MARIA DE CASACUBERTA). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Estimat P. Batllori:

Li adjunto les factures pendents i que em demana. Dies passats vaig enviar-li els llibres que desitjava rebre; també la separata d'un recent treball verdaguerià de la Rosalia Guilleumas.⁵¹ Em plau molt de saber que ja no trigarà gaire a enllestir els primers volums de l'Epistolari dels Borges.

D'altres anys, per aquest temps, ens visitava. Vindrà almenys per Nadal?

El saluda amb tot afecte

21-X-57

1959

32

1959, març, 24: de Batllori a Casacuberta (fotocòpia de l'original més còpia feta amb paper carbó; capçalera: ARCHIVUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU, etc.). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

24 de març del 59

Benvolgut amic Casacuberta:

Jo li havia promès de dur-li per l'abril almenys el text dels dos primers volums de l'Epistolari català dels Borja, però malauradament això no ha estat ni serà possible fins a finals d'any. Hi ha una raó de força major, que se m'imposa.

En morir el 1955 el pare Pedro de Leturia, el sant pare anterior⁵² encarregà al rector de la Universitat Gregoriana que jo cuidés d'enllestir els seus treballs sobre les relacions entre la Santa Seu i la independència d'Hispano-Amèrica.⁵³

[*Exposa tot seguit què és aquest treball que ha de fer.*]

Em veig obligat doncs a no distreure'm enguany fins acabar [a]questa comesa del Vaticà, i després em posaré immediatament a l'epistolari borgià; i espero que anirà se-

⁵¹ Es refereix a: Rosalia GUILLEUMAS, "Deu anys de publicacions verdaguerianes (1945-1954)", *Estudis Romànics*, IV (1953-1954), p. 251-287, volum editat el 1957; aquest estudi ara es troba també editat en la segona edició de *Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdaguer*, Barcelona: Ed. Barcino, 1988, p. 167-240.

⁵² El papa Pius XII.

⁵³ Veg. Miquel BATLLORI, *Iberoamèrica: del descobriment a la independència*, OC, XIV, p. 143-342.

guit seguit [*sic*] sense destorbs. El prego de comprendre la meva situació, i de perdonar-me novament.

Seu afm. amic,

[*Signatura autògrafa damunt l'escrita a màquina.*]

M. Batllori S. I.

1960

33

1960, juliol, 4: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: JOSEP M^a DE CASACUBERTA). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Estimat P. Batllori:

Moltes gràcies per la seva carta del mes passat, amb informació sobre l'estat actual dels seus treballs borgians.

Encara que d'ençà d'alguns temps jo no li hagi recordat l'interès a començar aviat la publicació de l'Epistolari, no cregui pas que mai hagi deixat de pensar-hi. Però sempre esperava l'ocasió de veure'l ací, i poder-li "estirar les orelles", si no materialment, almenys de paraula.

Em parla d'enllestir tres volums dins l'estiu del 1961. Sí que trigarà encara! Però crec que ja seria hora que es decidís a aconseguir que aquest ajornament fos l'últim; és a dir, que es resolgués a posposar tota altra nova tasca a la de l'Epistolari, així com durant sis o set anys ha anat posposant l'Epistolari a tants i tants d'altres projectes sorgits posteriorment.

No ens veurem, a Barcelona, aquest estiu?

La mort d'En Vicens⁵⁴ ha causat ací consternació. És una gran pèrdua per a nosaltres, sobretot per a la Universitat.

Una cordial salutació del seu amic

JmdCasacuberta

4-VII-60

1963

34

1963, maig, 3: de Matias Augé a Batllori (autògrafa; capçalera: MISSIONARI FIGLI DELL'MM. CUORE DI MARIA (CLARETIANI) VIA S. CUORE DE MARIA, 5, TEL. 87 81 89 ROMA (PARIOLI)). Font: AHSIC, caps 2003/3-13, CG, AP-AZ.

3-V-1963

Rv. P. Miquel Batllori S.I.

⁵⁴ L'historiador i professor universitari Jaume Vicens i Vives havia mort a Lió el dia 28 de juny.

Roma [sic]

Respectable Pare:

Li agrairia que si és possible, m'informés del següent.

M'han dit que fa un any i mig s'ha trobat a Castel S. Angelo les "Memòries" del Papa Alexandre VI, valencià. Sap Vostè si aquestes "Memòries" s'han editat o es volen editar?

És una informació que m'ha demanat el Director de l'Institut Pere Mata de Reus. Li quedaré sumament reconegut si m'ajuda a donar una resposta a aquest bon Senyor Doctor.

Res més, Pare Batllori. Molt agrait, i perdoni la molèstia.

De Vostè afm. en el Senyor

q.s.m.b.

Matias Augé cmF [sic; *Cordis Mariae Fratrum*]

35

1963, maig, 8: de Batllori a M. Augé (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-13, CG, AP-AZ.

8 de maig de 63

R. P. Matias Augé. Roma

Reverend Pare:

Des de l'any 1952 estic preparant l'edició de la correspondència catalana d'Alexandre VI i dels seus.

La dificultat a identificar molts dels personatges que hi surten m'ha obligat a retenir els tres primers volums de lletres borgianes, que són quasi enllestits, fins a tant que els meus col·laboradors de València acabin d'enllestir una "Biografia documentada dels Borja" basada en aquells arxius locals. Ara em diuen que pel juny ja hauran controlat tots els documents.

De Memòries, com vostè diu, no n'hi ha cap, i les lletres es troben disperses una mica pertot: a l'Arxiu vaticà, a molts d'altres d'Itàlia i d'Espanya, etc.

Crec que aquestes dades bastaran per a aclarir els seus dubtes.

Seu afm. amic en Crist

Miquel Batllori S.I.

1965

36

1965, gener, 5: de Batllori a Casacuberta (còpia amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

València, 5 gener 1965

Benvolgut amic Casacuberta:

Escriu una mica rabent, perquè aquest migdia he de dinar amb un grup dirigent del Rat Penat que vol que jo faci de pont entre valencianistes i catalanistes. En aquests casos la meua posició –molt jesuítica– és de restar sempre “au dessus de la mêlée”.

Ahir es reuní l’Ajuntament de Xàtiva al castell famós per a deliberar amb el Sr. Gregori Molina el que calia fer. Desitgen que els tres volums puguin sortir el primer trimestre del 66, i m’ofereixen una subvenció per a tenir un ajudant, llicenciat o doctor en lletres, que treballi unes tres hores diàries tot aquest any sota la meua immediata direcció. Amb aquest oferiment he acceptat. Era condició sine qua non, donat el meu estat de salut.

Jo seré a Barcelona, mitjançant Déu, del 23 al 26 d’aquest mes. Com que encara aniré de metges, li agrairia que es reservés una hora el diumenge 24. Si me la precisava per escrit dia 22 a Rosselló, seria doble favor.⁵⁵

El Sr. Molina va sovint a Barcelona per a negocis i tindrà una entrevista amb vos-
tè per a lligar tots els caps. L’alcalde, cosí polític de Maravall, m’insinuà que li plauria un pròleg d’aquest, com a setabenc il·lustre. He acceptat, tractant-se d’un gran amic meu. Una cosa serà el pròleg o presentació, i una altra la introducció general.

A reveure, doncs, si Déu vol, a un breu termini. Els repeteix els millors auguris de bon any

llur afm. amic

37

1965, març, 9: de Batllori a Joan Fuster (2454. Mecnografiada; capçalera: ARCHIVVM HISTORICVM SOCIETATIS IESV. Director). Font: Biblioteca de Catalunya, fons Joan Fuster, CCON-174/2 109 (Sueca, Espai Joan Fuster).

Roma, 9 de març de 1965 [...]
Sr. Joan Fuster, Sueca.

Benvolgut amic:

Responc tot d’una la vostra lletra de dia 3, segellada pels Correus de Sueca el 6 i pels de Roma el 9. La rapidesa en la resposta valgui per testimoniança de la meua bona

⁵⁵ Aquesta petició, cal entendre que va ser atesa per J. M. de Casacuberta amb la següent carta que feu arribar on li demanava Batllori, per la data i pel contingut (AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*; carta autògrafa en paper on consta al marge superior esquerre, imprès: JOSEP M^a. DE CASACUBERTA): “22-I-65 / P. Miquel Batllori / Benvolgut amic: vaig rebre la seva carta de València. Estic a la seva disposició per a entrevistar-nos el diumenge vinent, i també hi estan els amics Abadal i Carreres Artau. / Li agrairia, doncs, que em telefonés demà dissabte (núm: 253.86.77) –amb preferència de nou a onze del matí o de sis a deu del vespre–, i convindríem hora per a l’entrevista. / Ben afectuosament, / JmdCasacuberta”.

amistat personal i del meu interès i encoratjament per l'empresa editorial de què em parreu.

Em trobeu en moments difícils. Fisiològicament estic molt millor que deu anys enrera. Les dues fortes operacions sofertes pel gener de 63 gairebé m'han rejuenit. En canvi, les 4 + 2 hores d'anestèsia, els tres col·lapses quasi seguits i el munt de drogues que hom m'injectà per a superar aquelles crisis m'han deixat el cervell molt malmès. Aquests desembre i gener passats, m'he posat en mans del doctor Sarró. Dos electroencefalogrames han adverat una forta irritació en el lòbul temporal esquerre –menys mal que “temporal” i “esquerre”, això darrer sembla voler dir que l'he fet servir més que el de la dreta, grat sia a Déu–, bé que en procés de disminució. Com a conseqüència m'han imposat 8 hores de son com a mínim –cara burgesa– i 8 hores de treball com a màxim –creu proletària–, en resum, m'han liquidat ja en vida.

Com que el que agreuja més els meus cansaments mentals són els compromisos culturals –congressos, conferències, miscel·lànies a estudiosos amics, sobretot estrangers, etc.–, tothom m'ha aconsellat que, durant un temps, em freni, fins a dur a terme els compromisos ja pendants. Tinc ja en proves el volum I de les O. C. de Gracián per a la BAE amb un pròleg de 150 pàgines ben atapeïdes, biogràfiques i crítiques;⁵⁶ a pagament, joves estudiosos em preparen dues miscel·lànies de coses meves més o menys exhaurients, un volum per a Gredos (“La cultura hispanoitaliana de los jesuitas expulsos”) i 2 grossos volums catalans per a Storia e letteratura de Roma (“Estudis d'història i de cultura catalanes”); i he trobat subvencions perquè d'altres ajudants, treballant personalment amb mi, puguin presentar a En Casacuberta⁵⁷ a final d'any l'original del[s] dos primers volums (seran 3) de l’“Epistolari dels Borja” en la sèrie B d'ENC. Com veieu, massa feina al teler!

Com vós sabeu bé, jo no arribo a l'assaig des de la cultura i el periodisme –que és la via més normal–, sinó des de la investigació. Per això els meus temes són sempre limitats en nombre, i quasi tots ells han tingut cabuda, directament o indirecta, en els meus “Vuit segles de cultura catalana a Europa”.⁵⁸ D'altra banda, no m'agrada repetir-me. Això fa que hagi hagut de donar respostes sempre una mica boiroses⁵⁹ a tants altres editors que m'han suggerit un altre [subratllat a l'original] recull d'assajos.

Restarà oberta la porta a alguns altres volumets borgians quan hauré enllestit el gran epistolari esmentat. Fins a llavors, jo us demano la gràcia de caritat de comprendre el meu estat actual psicològic, i de capir que la meua inhibició d'ara és simplement una defensa higiènica. Em cal desangoixar-me, i la comprensió dels editors amics, com vós, m'és del tot necessària. No es tracta d'un refús, sinó d'una súplica. Ahir un deixeble meu, mallorquí, em deia que havia equivocat el camí: que hauria hagut de prendre la via de l'assaig, i no la de la història pura, de l'erudició i de la crítica. Jo, que conec millor les meves possibilitats i les meves limitacions, no sóc d'aquest parer. Em resta només un ròssec de vida –en tinc 55 i mig–, i vull acabar-la servint Déu com fins ara, sense contradiccions maniquees entre l'etern i el temporal, i sense angoixar-me per la

⁵⁶ Baltasar GRACIÁN, *Obras completas*, edición y estudio preliminar de Miguel Batllori y Ceferino Peralta, Madrid: Atlas, 1969 (Biblioteca de Autores Españoles, 229). Aquest pròleg ara és refós pel mateix M. Batllori a la primera part de “Baltasar Gracián i el barroc”, OC, VII, p. 1-297.

⁵⁷ A l'original: “Casacuberta”.

⁵⁸ Miquel BATLLORI, *Vuit segles de cultura catalana a Europa. Assaigs dispersos*, pròleg de Jordi Rubió. Barcelona: Ed. Selecta, 1958.

⁵⁹ A l'original, “boirosos”.

contradicció entre el que potser hauria pogut fer en altres camps, i el poc que he fet en el camp que ha estat meu des dels⁶⁰ anys universitaris. Al cap i a la fi la vida és només un gest, i vull restar fidel a una actitud que és ja connatural amb mi.

Confio en el vostre talent i en la vostra amistat,

Vostre afectíssim Batllori [*autògraf*]

38

1965, octubre, 5: de Batllori a Jeroni Claveras (canonge-arxiver de l'Arxiu Capitular de Tarragona) (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa* CHU-CL.

Benvolgut senyor:

Em permeto d'adreçar-me a vostè per a una recerca d'arxiu. Tinc ja enllestit el text i l'aparat del volum I de l'Epistolari català dels Borja, el qual comença precisament amb una lletra del cardenal Roderic de Borja a aqueix capítol tarragoní, enviada des de Tortosa l'any 1473. Marca el dia i el mes. En vaig trobar la minuta en un manuscrit de la Biblioteca nacional de Madrid, que conté molts d'altres apunts autògrafs de Roderic.

Li agrairia molt que controlés: 1^r si en el seu arxiu es conserva encara l'original de dita lletra, per tal de comparar-la amb la minuta en l'aparat crític; 2ⁿ si hi ha altra documentació sobre el mateix afer, és a dir la reclamació feta pel capítol a Roderic de dos florins per la lluminària del corpus passat, i el suposat crèdit del sotsxantre Miquel de Bes envers Roderic, per la quantitat de cent sous.

No cal que es molesti a contestar. Aquest mes passarà per Tarragona, per d'altres afers, el pare Miquel Arbona,⁶¹ que és el qui m'ha ajudat aquest estiu a Roma per a enllestir el text del primer volum borgià. Si vostè li podia preparar els documents sobre aquest punt, ell en prendrà apunts per a les notes; i si, encara, sortia l'original enviat, el podria col·lacionar amb la minuta autògrafa de Madrid.

El prego de voler dispensar-me d'aquesta molèstia, i de tenir-me pel seu afm amic en Crist,

Miquel Batllori S.I.

39

1965, octubre, 5: de Batllori a Casacuberta (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, capsa 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa* CASACUBERTA.

Roma

Sr. Josep M. de Casacuberta
Barcelona

⁶⁰ A continuació, ratllat "meus".

⁶¹ És el jesuïta mallorquí Miquel Arbona i Pizà (Sóller, 1927 – Sant Cugat del Vallès, 2011). Veg. Ramon CERDÀ MASSÓ, "Miquel Arbona i Pizà (1927-2011)", *Estudis Romànics*, 35 (2013), p. 707-709.

Benvolgut amic:

Finalment puc donar-li bones notícies sobre el vol. I de l'*Epistolari dels Borja* si no és que les tingui ja pel pare Miquel Arbona,⁶² que a finals de setembre se'n tornà a Barcelona, després d'haver fet amb mi la col·lació definitiva de les meves transcripcions amb les fotocòpies dels originals. El text, doncs, i l'aparat són ja enllestits per a la impremta. I tinc ja la primera redacció de les notes que hauré de completar a València, amb les fitxes de Lluís Cerveró, per a alguns personatges secundaris. Acabo de corregir les proves angleses dels meus articles sobre Alexandre VI, els seus fills i Calixte III, que és ja un esbós abreujat de la part històrica de la introducció, amb una primera selecció de la copiosíssima bibliografia borgiana. Només em manca d'enllestir unes petites biografies dels autors i destinataris de les lletres del vol. I, per la qual cosa he d'anar també a València. El 5 de novembre he de ser a Barcelona per a les nocces d'un nebot, i passaré una mesada llarga entre Barcelona, Madrid i València.

Cregui'm que no és pas possible, ni convenient de repartir l'aparat entre les notes i un apèndix. Primer, perquè havent-hi treballat des de tant de temps, jo havia pres com a model l'edició d'Ausiàs March,⁶³ més tost que l'Epistolari de Pere III.⁶⁴ Segon, perquè tots els qui han publicat alguna peça solta d'aquest epistolari –Pastor, Picotti, Gasca, etc.– ho han fet amb gran cura crítica, senyalant fins i tot les correccions; si nosaltres no ho féssim, tractant-se d'una edició que interessarà més a l'estranger que a casa nostra, els estudiosos en restarien decebuts. Tercer, perquè, si no constaven les correccions, no podríem establir si es tracta d'una primera redacció o d'una còpia (p. e., ara que sabem que les lletres catalanes del duc de Gandia les hi escrivia el secretari Artés, i ell les copiava del seu puny, la transcripció reflexa sovint el treball de còpia, i ningú no podrà fer cabòries sobre la perfecció del seu català, tot i ésser nat i viscut a Roma). Quart, perquè, així i tot, l'aparat no és excessiu: seran 5/10 ratlles per lletra; i la por que l'impressor en retardi l'estampa per mor de l'aparat es pot defugir donant-li'n l'original només quan la resta serà en primeres proves. De tot això, en parlarem a Barcelona, si Déu vol.

És relativament molt poc el que resta per a copiar. El pare Arbona s'ha endut per a l'apèndix, unes quantes lletres castellanes d'Enrique Enríquez i de la seva filla Maria, duquessa de Gandia, que completen molt els textos del vol. I; amb això aquest restarà llest. Les lletres dels volums I i II són ja totes copiades, i una bona part del III. Les que manquen, les tinc ja en microfilm, i ara m'estan preparant, al nostre laboratori fotogràfic, les ampliacions a 18 × 24. Jo he conservat ací les que corresponen als textos ja copiats; el pare Arbona ha portat aquí les que cal copiar encara. Entre microfilms i ampliacions he despeses, fins ara, més de 40.000 lires (prop de 4.000 ptes.); manquen les del darrer grup, que li deia. A Barcelona passarem comptes més exactes. Mentrestant li agrairia que, si es posen d'acord amb la filla de Mateu i Llopis per a les lletres que encara manquen (són poques, com veurà), vostè li pagui la col·laboració, a base d'aquest crèdit meu.

Ja parlarem de tot més llargament.

⁶² Veg. nota de la carta anterior.

⁶³ Es refereix a la següent: Ausiàs MARCH, *Poesies*, 5 vol., a cura de Pere Bohigas, Barcelona: Ed. Barcino, 1952-1959.

⁶⁴ És el següent: *Epistolari de Pere III*, I, a cura de Ramon Gubern, Barcelona: Ed. Barcino, 1955.

Seu afm. amic

Batllori

1976

40

1976, gener, 20: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: JOSEP MARIA DE CASACUBERTA). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Estimat P. Batllori:

Fa molt de temps que no ens hem cartejat, però no he deixat de recordar-lo amb tot afecte. I de recordar, també, el projecte de publicació de la correspondència catalana dels Borja.

Per què no es decideix a enviar-me abans de gaire l'original dels dos primers volums d'aquesta obra? Suposo que d'ençà de temps els té quasi enlestits.

Ja deu estar informat que la col·lecció d'"Els Nostres Clàssics" continua publicant-se amb ritme prou regular. Hem arribat al núm. 108, i compto que enguany sortiran uns quants volums més. I hem reprès la col·lecció B amb la publicació del volum III dels Sermons de sant Vicent Ferrer.

Fa quatre anys que la meua salut no és prou bona, i vaig haver de traspasar la gestió administrativa de l'Editorial. Però continuo acupant-me com abans de la preparació dels llibres nous. Els editats des de la fundació de l'Editorial ja són més de 660.

Em plauria molt de rebre notícies seves. I no cal dir que celebraria de veure'l en ocasió d'una de les seves estades a Barcelona. Mentrestant li adreça una salutació ben cordial el seu vell amic

JmdCasacuberta

20 gener 1976

41

1976, gener, 26: de Batllori a Casacuberta (des de lloc desconegut; còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

26 de gener de 76

Sr. Josep M. de Casacuberta
Barcelona

Benvolgut amic:

[*Celebra la recuperació de la seva salut i lamenta les seves breus estades a Barcelona sense temps de veure's.*]

Vinc als meus treballs borgians. Han tingut dos entrebancs seriosos. El primer ha estat la publicació de l' "Arxiu Vidal i Barraquer".⁶⁵ Quan em fou proposat, vaig dubtar molt si devia acceptar o no, tenint tant de fil al teler. Però, al final, m'hi vaig abellir, per motius d'ètica personal i col·lectiva, que vostè pot comprendre. Arbeloa m'ajuda moltíssim, però és una feina que m'acapara tots els mesos d'estiu, a tall de vacances. El segon entrebanc ha estat haver de reprendre la direcció d'aquest Archivum historicum, després d'anys més lliure per als treballs borgians i setcentistes. Fins que el meu presumpte successor definitiu, un jove jesuïta hongarès, va haver de prendre la càtedra d'història eclesiàstica a la Universitat d'Innsbruck.

He llegit la seva carta damunt una escampadissa de fitxes i de documents borgians, recollits per Cerveró i per mi. Aquests dies estic ja redactant el capítol del recull de Cerveró referent als possibles entroncaments dels Borja amb els Oms del Rosselló, l'escut dels quals començà d'emprar Roderic de Borja, i perdurà en la línia dels ducs de Gandia fins al segle XVIII.

La dificultat principal per lliurar a la impremta els tres primers volums de l'Epistolari –que resta sempre compromès per a "Els nostres clàssics"– és que hi surten tot de noms de personatges borgians i paraborgians, que només la Genealogia comentada dels Borja, per Lluís Cerveró, ha vingut a aclarir. Cal, doncs, enllestir abans aquest gros volum.⁶⁶ Tots els documents que hi seran publicats han estat ja revisats a València damunt els originals. Però la redacció de l'estudi introductori, i de les introduccions a cadascuna part m'ha dut una feinada imponent. I no parlem de les notes, amb nombrosa documentació.

De tota manera, seré novament a Barcelona durant la primera quinzena d'abril, i no deixaré de passar a saludar-lo, i a parlar de la nostra edició. N'estic tan apesarat com vostè, de tant de retard.

El prego de saludar atentament la seva muller, i de rebre ambdós el testimoniatge de la meua cordial amistat.

Batllore

1978

42

1978, febrer, 28: de Casacuberta a Batllori (autògrafa; capçalera: JOSEP MARIA DE CASACUBERTA). Font: AHSIC, caps 2003/3-19, CG, CARP-CL, *camisa CASACUBERTA*.

Benvolgut P. Batllori

D'ençà de temps no ens hem intercanviat correspondència. Confio que després de la nostra darrera entrevista vostè ha pogut prosseguir la preparació de l'edició de l'epistolari dels Borge. Prou sé que vostè té sempre una multitud d'ocupacions, però

⁶⁵ VIDAL I BARRAQUER, *Església i Estat...*

⁶⁶ Veg. MARTÍNEZ, "Lluís Cerveró, Miquel Batllori..."; en nota de la p. 110 i 114 anuncia aquesta edició: Lluís CERVERÓ I GOMIS, *Diplomatari genealògic i social dels Borja: segles XII-XVI*.

també penso que no perd l'interès perquè vegi la llum la dita obra i que farà tot el possible perquè la seva publicació no resti definitivament ajornada.

No podria enllestir-ne d'aquí ben poc temps el text del primer volum? Sens dubte hi ha treballat força, i fins creuria que gairebé el té a punt de donar a l'estampa. Vegi doncs de decidir-se a posar-hi l'esforç final.

Li seria agraït que, en tenir lleure, ens fes saber l'estat actual del treball, el qual no dubto que, quan serà publicat, serà altament profitós a molts i molts estudiosos que s'interessen per la història dels Borges i per molts temes amb ells relacionats.

Confio que vostè continua fruit de bona salut i del viu delit que li ha fet produir una bibliografia copiosíssima.

Li desitja un any 1978 ple de benaurances, i el saluda amb tot afecte

JmdCasacuberta

28 febrer 1978

1997

43

1997, novembre, 28: de Batllori a Salvador Vázquez Copliure (còpia feta amb paper carbó). Font: AHSIC, caps 2003/3-47, CID.

08010 Barcelona, 28 de noviembre de 1997
c. Roger de Llúria, 13, 4°
Tel. 3012350; fax 3179835

Muy Ilustre Señor Don Salvador Vázquez Copliure
Canónigo Archivero de la S. I. C. de Valencia

Reverendo y distinguido señor:

Por motivos de salud y de edad –tengo ya ochenta y ocho años– dejé hace algunos meses Roma para establecerme definitivamente en Barcelona. Aquí estoy trabajando intensamente en ultimar la preparació[n] del Epistolario de los Borjas. Para ello me he hecho enviar acá las fotocopias y los papeles acumulados.

Para la seguridad de mi edición me convendría tener fotocopias –no microfílmes– de los siguientes cuatro documentos:

1) Carta del protonotario Juan de Borja (después arzobispo de Monreale en Sicilia y cardenal) al deán de ese Capítulo, Pere de Vila-rasa, Roma 8 junio 1476. Sanchis Sivera (1919), p. 45, nota 5, dice que lo halló en un “legajo de papeles sin clasificar”. Espero que ahora esté ya inventariado.

2) Carta de Pere-Guillem Roca, arzobispo de Salerno, al mismo destinatario, 8 junio 1476. Desearía saber si Roque Chabàs la publicó en *El Archivo*, y en qué tomo, año y páginas.

3) De Alejandro VI al duque de Gandía don Juan de Borja, 31 julio 1493, ACV 64/1, publicada por Sanchis Sivera (1919), pp. 23-25. Si ya se había publicado en *El Archivo*, desearía tener la referencia exacta.

4) De Juan de Borja, cardenal arzobispo de Monreale, a Joan Marrades, de Nápoles 12 mayo 1494, ACV, 64/23, publicada por Sanchis Sivera, p. 90 (¿también por Chabàs en *El Archivo*?).

Me han dicho que ese Archivo está ahora cerrado por obras, pero también que Usted podría satisfacer a estas mis molestas peticiones.

Muy agradecido de antemano por cuanto pueda Usted hacer en mi favor

Miguel Batllori y Munné S.I.

NB. La factura del fotógrafo la satisfaré inmediatamente por medio de un cheque bancario.

44

[1997, diciembre, 4]: de Batllori a Justo Fernández Alonso. Font: AHSIC, caps 2003/3-23, CG, FA-FU, *camisa FELL-FDEZ*.

Rdo. Mns. Justo Fernández
Roma

Querido y recordado amigo:

[Li fa avinent el seu estat greu de salut del passat dia de Pentecosta, 18 de maig, i que ja es recupera a Sant Cugat del Vallès.]

Ahora estoy plenamente dedicado a la edición de mi Obra completa y a la preparación del Epistolario borgiano.

Aquí he tropezado con dos dificultades, que espero que Usted con su acostumbrada bondad podrá resolverme.

Las fotocopias de los folios 59r-61v del volumen 5023 del Archivum Arcis I-XVIII salieron defectuosas, y además no tengo la cita de los párrafos descifrados. ¿Me haría Usted el inme[n]so favor de enviarme por fax (343/ 3179835) la transcripción que Usted hizo para interpretar con su ayuda las mencionadas fotocopias, y la cita de los párrafos citados?

Segundo favor: tengo ya transcritas todas las cartas de don Enrique Enríquez a Alejandro VI contenidas en los folios 15-17 y 19-35 del volumen 5024, pero en ellos no he hallado la carta, que había comentado con Usted, en la cual proponía que se concediese a los reyes Fernando e Isabel el título de “reyes muy católicos”. ¿Tiene Usted la referencia exacta de esa carta? En tal caso podría pedir una fotocopia del padre Pagano.

Perdóneme, por favor, este doble atentado terrorístico-historiográfico. Su preciosísima y meritoria colaboración me permitiría, si Dios me prolonga la vida, entregar a la imprenta el próximo año el primer tomo del mencionado Epistolario, que tengo ya enteramente transcrito y con el aparato crítico de las frecuentes correcciones, más la primera redacción de las notas de su primera mitad.

[Autògraf:] De nuevo dispenseme!
Profundamente agradecido de antemano

Batllori

45

1997, desembre, 5: de J. Fernández Alonso (rector de la Iglesia Nacional Española a Roma) a Batllori (resposta a través de fax). Font: AHSIC, caps 2003/3-23, CG, FA-FU, *camisa* FELL-FDEZ.

Roma 5 de diciembre de 1997

Revdo. P. Miguel Batllori
Comunitat de Jesuïtes
Roger de Llúria, 12
08010 Barcelona

Querido P. Batllori:

He recibido su carta del día 4 desde San Cugat. Yo había sabido de su extrema gravedad, por lo cual se había trasladado a Barcelona, pero no sabía de su completo restablecimiento, por el cual doy muchas gracias a Dios. Me alegro de que se encuentre plenamente dedicado a la edición de su obra completa y a la preparación del Epistolario borgiano.

En cuanto a los dos problemas que me plantea, siento muchísimo el tener que contestarle que me es imposible dar satisfacción a su consulta: Mis transcripciones de los folios 59r-61v del volumen 5023 del Archivum Arcis, las tengo enviadas a Burgos para su impresión a ediciones Aldecoa,⁶⁷ y no tengo referencia alguna de la carta de Enrique Enríquez a Alejandro VI proponiendo la concesión a los reyes Fernando e Isabel del título de “reyes muy católicos”. Siento muchísimo no poder satisfacer sus consultas al respecto.

Un saludo muy cordial de su afectísimo

Justo Fernández

46

1997, desembre, 5: de Batllori a J. Fernández Alonso (resposta a través de fax). Font: AHSIC, caps 2003/3-23, CG, FA-FU, *camisa* FELL-FDEZ.

5 de diciembre de 1997

Rdo. Monseñor Don Justo Fernández Alonso
Rector de la Iglesia Nacional Española

⁶⁷ Potser hem de pensar en una possible reedició de: Justo FERNÁNDEZ ALONSO, *Legaciones y Nunciaturas en España de 1466 a 1521*, 1: 1466-1486, Roma: Instituto Español de Historia Eclesiástica, 1963.

Roma Fax 396/6865864
Distinguido y querido amigo:

Mucho le agradezco la rapidez con que ha contestado mi fax de ayer tarde. Para mí ha sido a la vez un contratiempo y un alivio. Esto último, al saber que publicará primero los despachos del nuncio Desprats quien primero los halló y quien primero los estudió en un importante artículo, citado y utilizado con frecuencia en el tomo IV de mi Obra completa, "La familia Borja".⁶⁸ Me imaginaba, falsamente, que Usted los había ya dejado de lado. Veo que no es así, y me alegro mucho de ello.

Los editores de aquí desean que salga el Epistolario completo, incluyendo las cartas ya publicadas, como las del Archivo de la catedral de Valencia, dadas a conocer en parte por Roque Chabàs en la revista "El archivo", y por entero, en 1919, por José Sanchis Sivera, una absurda víctima de la revolución de 1936. Todas las ediciones precedentes serán mencionadas. Y por ello me gustaría poder [éver?] la primera publicación de las del ASV, en curso de edición por Usted.

Por eso le agradecería muchísimo que, al recibir las primeras pruebas, me comunicase el título preciso de su estudio y el tomo, año y lugar de edición del mismo, y que al mismo tiempo tuviese la bondad de enviarme un fax con los folios 59r-61v del volumen 5023. Supongo que los citados despachos saldrán numerados de uno en adelante, para poderlos citar con más precisión. Si, además, me hiciese Usted enviar acá un segundo juego de pruebas, con mucho gusto compulsaría sus textos catalanes con mis fotocopias, para mayor seguridad.

En lo que se refiere a la carta de don Enrique Enríquez a Alejandro VI, ya escribiré, orientándole, a mons. Sergio Pagano.⁶⁹

Muy agradecido de antemano

Batllore

1998

47

1998, gener, 11: de Batllori a J. Fernández Alonso. Font: AHSIC, caps 2003/3-23, CG, FA-FU, *camisa* FELL-FDEZ.

Rdo. Mns. Don Justo Fernández Alonso
Roma

Querido amigo:

Después de enviarle mi último fax he continuado preparando el epistolario borgiano, dejando de lado despachos de Desprats para cuando pueda consultar su precedente edición por Usted. Con todo eso, al tener que consultarlos para consignar algunas referencias, me he dado cuenta, ante las fotocopias que de ellos tengo ante la vista, de

⁶⁸ Es tracta del treball següent: Justo FERNÁNDEZ ALONSO, "Don Francisco des Prats, primer nuncio permanente de España 1492-1503", *Anthologica annua*, 1 (1953), p. 67-154.

⁶⁹ El gener de 1997 fou nomenat prefecte de l'Arxiu Secret del Vaticà, fet bisbe titular de Celene el 2007.

que en algunos puntos la transcripción de Usted, que con tanta generosidad se había prestado, omitía algunas palabras o frases.

Aunque estoy seguro de que Usted controlará las pruebas sobre los originales del ASV o sobre alguna copia fotográfica, con todo eso me ha parecido bien enviarle ya ahora la lista de aquellas omisiones, para que pueda corregirlas con mayor facilidad. Con mis mejores augurios para todo este nuevo año.

[Segueix el llistat de les paraules omeses.]

Miguel Batllori S.I.